

**INIMKAUBANDUSE OHVRITE
KAHJUDE HÜVITAMINE
RAHVUSVAHELISES ÕIGUSES,
MORAALSE KAHJU KINDLAKS
MÄÄRAMINE JA KOMPENSEERIMINE**

MERLE HARUOJA, ANNI SÄÄR

**MERLE HARUOJA,
ANNI SÄÄR**

**Inimkaubanduse ohvrite
kahjude hüvitamine
rahvusvahelises õiguses,
moraalse kahju
kindlaksmääramine ja
kompenseerimine.**

Inimkaubanduse ohvrite kahjude
hüvitamine rahvusvahelises õiguses,
moraalse kahju kindlaks määramine
ja kompenseerimine.

ISBN: 978-9949-388-94-3

Toimetaja: Siiri Rebane

Kujundaja: Margus Leibak

Autoriõigus 2015: Merle Haruoja, Anni Säär, Eluliin MTÜ

Uuringus esitatud teavet võib vabalt kasutada,
viitamine on kohustuslik.

SOTSIAALMINISTEERIUM

ELULIIN

Kahjude hüvitamine inimkaubanduse ja prostitutsiooni ohvritele on oluline inimkaubandusevastase võitluse tõhusa ja toimiva süsteemi osa.

Inimkaubandus on inimõiguste rikkumine. Oluline on, et Eestis täidetakс rahvusvaheliste lepingutega võetud kohustusi.

Käesolevas uuringus keskendutakse mittevaralise ehk moraalse kahju hüvitamise alustele, tuginedes rahvusvahelistele lepingutele, dokumentidele ja juhistele.

Uuringus on osad Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO), Euroopa Nõukogu, Euroopa Liidu lepingutest ja juhistest. Uuring lõpeb kokkuvõtte ja soovitusetega Eestile.

Eessõna

Käesolev uuring käsitleb inimkaubandust ning inimkaubanduse ohvrite olukorda Eesti Vabariigis.

Eesti on inimkaubanduse lähteriik, samas ka transiitriik ja väga vähesel määral sihtriik. Enamus inimkaubanduse ohvreid on naised, kellega on kaubitsetud seksuaalse ekspluateerimise eesmärgil. Enamik inimkaubanduse juhtumitest on leidnud aset Eestis ja ka lähiriikides.

Üheks oluliseks faktoriks inimkaubanduse tõkestamisel on kurjategija poolt tekitatud kahju hüvitamine ohvritele. Riigi poolt kahju hüvitamine ohvrile on seotud restoratiivse õigusega ja kuna tegemist pole mitte ainult restoratiivse õiguse ning inimkaubitsemise ennetamisega vaid ka riigi poolse nõustumusega, et antud isik on kannatanud kahju ja tema õigusi on rikutud.

Käesolev uuring koosneb kahest osast. Esimene osa käsitleb kahjude hüvitamist inimkaubanduse ja prostitutsiooni ohvritele rahvusvahelises õiguses. Inimkaubandus on inimõiguste rikkumine, kus on oluline, et Eestis täidetaks rahvusvaheliste lepingute ja võetud kohustusi. Käesolevas uuringus keskendutakse mittevarelise ehk moraalse kahju hüvitamise alustele tuginedes rahvusvaheliste lepingutele, dokumentidele ja juhistele.

Teine osa koosneb analüüsist kus on keskendatud mittevarelise ehk moraalse kahju kindlaksmääramisele ning kompenseerimisele praktikas. Analüüsi esimeses osas tuuakse välja Ühendkuningriigi ning Norra Kuningriigi (edaspidi Norra) praktika, teises osas Eesti Vabariigi praktika ja kolmandas osas tuuakse välja soovitusel ning tehakse kokkuvõte.

Uuring (Study on the possibility of drafting reliable and valid

formulas to evaluate the moral damage caused to the victims of human trafficking and assess the size of compensation to victims) püüab olla abiks usaldusväärse ja valiidsed mudeli leidmine inimkaubandusohvrite moraalse kahju tagajärgede ja kahju suuruse hindamiseks.

Anni Säär uurijana on välja toonud, et inimkaubanduse vastu võitlemiseks ei ole ühtegi lihtsat lahendust, kuna tegemist on valdkonnaga, mis põimib endas erinevaid keerukaid asjaolusid. Kompensatsioon ei kustuta inimkaubanduse traumaatilisi tagajärgi, kuid parandab ohvri psühholoogilise taastumise võimalusi ja ühiskonda integreerumist ning pakub majanduslikku turvatunnet, et mitte taas ohvriks saada.

Suur tänu meie inimõiguste juristidele Merle Haruojale ja Anni Säärele. Eluliin MTÜ tänab ka Sotsiaalministeeriumi ja Norra Kuningriiki.

Eda Mölder

Eluliini juhatuse liige

Kahjude hüvitamine inimkaubanduse ja prostitutsiooni ohvritele rahvusvahelises õiguses

Uuring projektis Supporting victims of trafficking for sexual exploitation through improving the services provided by the rehabilitation centre Atoll and shelter Vega Norwegian Financial Mechanism 2009-2014, PA29, SFOS 5.2.0502.13-0005

Merle Haruoja

MTÜ Eluliin 2015

1. ÜRO lepingud, juhendmaterjalid ja asjakohased dokumendid

1.1. Piinamise ning muude julmade, ebainimlike või inimväärlikust alandavate kohtlemis- ja karistamisviiside vastane konventsioon¹

14. artikkel

1. Iga osavõttev riik tagab oma õigussüsteemi abil, et piinamise ohver saaks hüvituse ning et talle oleks tagatud õigus õiglasele ja küllaldasele kompensatsioonile, kaasa arvatud võimalikult täielikele rehabiliteerimisvahenditele. Kui ohver piinamise tagajärjel suri, on kompensatsiooni saamise õigus tema ülalpeetavatel.

2. Miski käesolevas konventsioonis ei mõjuta ohvri või teiste isikute mis tahes kompensatsiooni saamise õigust, mida nad võivad omada siseriikliku seadusandluse järgi.

Konventsiooni Eesti viies aruanne Piinamisvastasele Komiteele (2011)² artikli 14 kohta annab ülevaate Eesti tegevustest ja võitlusest inimkaubandusega.

Piinamisvastase Komitee 17. juunist 2013 kohustused Eestile³ artikkel 14 täitmiseks (p.11 c – hüvitamise kohaldamisest) ja inimkaubanduse kohta p. 13:

Kiites heaks karistusseadustikku tehtud muudatused seoses inimkaubandusega, väljendab komitee täiendavalt muret selle üle, et osalisriik on jätkuvalt inimkaubanduse allikana toimiv, transiit- ja sihtriik nii pealesunnitud prostitutsiooni kui ka sunni-

¹ Piinamise ning muude julmade, ebainimlike või inimväärlikust alandavate kohtlemis- ja karistamisviiside vastane konventsioon, RT II 1994, 14, 44, <https://www.riigiteataja.ee/akt/23989>

² Konventsiooni Eesti viies aruanne Piinamisvastasele Komiteele (2011), <http://vm.ee/et/eesti-aruaanded-rv-organisatsioonidele-konventsioonide-taitmise-kohta-0> http://vm.ee/sites/default/files/content-editors/CAT.C.EST_5_e_1%C3%B5plik.pdf

³ Piinamisvastase Komitee 17 juunist 2013 kohustused Eestile, p.13, <http://vm.ee/et/eesti-aruaanded-rv-organisatsioonidele-konventsioonide-taitmise-kohta-0> <http://vm.ee/sites/default/files/content-editors/G1344584.pdf>

töö tähenduses (artiklid 1, 2, 4, 10, 12, 13, ja 14).

1.2. Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsioon⁴ sätestab:

Artikkel 14. Kuriteoga saadud ja määruse alusel konfiskeeritud vara käsutamine

2. Teise osalisriigi taotlusel kaalub artikli 13 kohaselt tegutsev osalisriik võimalust oma seaduse alusel tagastada kuriteoga saadud ja tema pädeva asutuse määrusega konfiskeeritud vara taotluse esitanud osalisriigile, et see saaks kuriteos kannatanutele kahju hüvitada või kuriteoga saadud vara seaduslikule omanikule tagastada.

Artikkel 25. Kannatanule osutatav abi ja kannatanu kaitse

1. Osalisriik võtab oma võimaluste piires meetmeid, et kaitsta ja muul viisil abistada konventsioonis käsitletud kuriteo tõttu kannatanut, keda ähvardatakse kättemaksuga või keda hirmutatakse või kes vajab kaitset muul põhjusel.

2. Osalisriik kehtestab korra, milles nähakse ette konventsioonis käsitletud kuriteo tõttu kannatanule kahju hüvitamine ja vara tagastamine.

1.3. Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsiooni täiendav naiste ja lastega kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise ja selle kuriteo eest karistamise protokoll⁵ sätestab

Artikkel 3

4 Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsioon, RT II 2003, 1, 1, <https://www.riigiteataja.ee/akt/236618>

5 Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsiooni täiendav naiste ja lastega kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise ja selle kuriteo eest karistamise protokoll, RT II 2004, 7, 23, <https://www.riigiteataja.ee/akt/733018>

Protokollis kasutatakse järgmisi mõisteid:

a) *inimkaubandus* tähendab isiku ekspluateerimiseks tema värbamist, vedamist, üleandmist, majutamist või vastuvõtmist, inimröövi toimepanemise või muul viisil jõu kasutamise või sellega ähvardamise, petmise, võimu kuritarvitamise või isiku abitu seisundi ärakasutamise või teist isikut kontrolliva isiku nõusoleku saavutamiseks makse tegemise või vastuvõtmise või muu hüvise pakkumise või vastuvõtmise või muu kuritarvituse teel. Ekspluateerimisena käsitletakse ka teise isiku prostitueerimisele sundimist või muul viisil seksuaalset ärakasutamist, sunniviisilist tööd või teenistust, orjuses või sama laadi seisundis pidamist või elundi sunniviisilist eemaldamist;

b) inimkaubanduse ohvri nõusolek käesoleva artikli punktis a käsitletud ekspluateerimisega ei muuda selle kuriteo kvalifikatsiooni, kui tegu on toime pandud punktis a nimetatud viisil;

c) lapse ekspluateerimiseks tema värbamist, vedamist, üleandmist, majutamist või vastuvõtmist käsitletakse inimkaubandusena ka siis, kui seda ei ole toime pandud käesoleva artikli punktis a nimetatud viisil;

Artikkel 6. Inimkaubanduse ohvri abistamine ja kaitsmine

1. Vajaduse korral muudab protokolliosaline inimkaubandusega seotud kohtumenetluse salajaseks ning oma siseriiklikus õiguses ettenähtud ulatuses kaitseb inimkaubanduse ohvri eraelu ja identiteeti muul viisil.

2. Protokolliosaline näeb oma õigus- või halduskorralduses ette abinõud, mille rakendamine võimaldab anda inimkaubanduse ohvrile vajaduse korral: a) teavet asjaomase kohtu- või haldusmenetluse kohta; b) abi, et tema seisukohti ja huve oleks võimalik õigusrikkuja vastu algatatud kriminaalmenetluses esindada ja arutada kaitse õigusi piiramata.

3. Protokolliosaline kavandab meetmed inimkaubanduse ohvri kehalise, vaimse ja sotsiaalse tervenemise vajaduse korral,

koostöös valitsusväliste organisatsioonidega ning muude asjaomaste ühendustega, et: a) anda talle sobiv eluase; b) nõustada teda ja tutvustada talle inimkaubanduse ohvrite seadusjärgseid õigusi talle arusaadavas keeles; c) anda talle arstiabi ning psühholoogilist ja materiaalist abi; d) korraldada tema tööhõive ning kutseõppe- või muud haridusasjad.

4. Käesoleva artikli sätteid kohaldades arvestab protokolliosaline inimkaubanduse ohvriks langenud lapse või muu isiku iga ja sugu ning tema vajadust eluaseme, hariduse ja hoolduse järele ning muid erivajadusi.

5. Protokolliosaline püüab oma territooriumil tagada inimkaubanduse ohvrile julgeoleku.

6. Protokolliosaline võtab oma riigisisese õiguse kohaselt tarvitusele meetmeid, inimkaubanduse ohvrile tekitatud **kahju hüvitamiseks**.

1.4. Rahvusvahelise Kriminaalkohtu Rooma statuut⁶ sätestab üliiraskete rahvusvaheliste kuritegude kriminaaljurisdiktsiooni, mis täiendab siseriiklikke kriminaaljurisdiktsioone.

Artikkel 75. Kannatanute hüvitised

1. Kohus kehtestab kannatanutele või nende nimel teisele isikule hüvitiste määramise põhimõtted, mis muuhulgas käsitlevad olukorra taastamist, kompensatsiooni ja rehabilitatsiooni. Sellest tulenevalt võib kohus kas taotluse alusel või erilistel asjaoludel omaalgatuslikult kindlaks määrata kannatanutele tekitatud kahju, kaotuste ja vigastuste ulatuse ning suuruse ja tuua välja põhimõtted, millele toetudes kohus tegutseb.

2. Kohus võib otseselt süüdimõistetu kohta anda välja määru- se, määrates kannatanule või tema nimel teisele isikule kohase hüvitise, sh olukorra taastamise, kompensatsioonid ja rehabilitat-

⁶ Rahvusvahelise Kriminaalkohtu Rooma statuut, RT II 2002, 2, 5, <https://www.riigiteataja.ee/akt/78574>

siooni. Vajaduse korral võib kohus määrata kahjutasude välja- maksmise artiklis 79 nimetatud usaldusfondi (moodustatakse osalisriikide assamblee otsusega- MH) kaudu.

3. Enne selle artikli kohase määruse tegemist võib kohus välja kutsuda süüdistatu, kannatanu, huvitatud isikud või huvitatud osalisriigid või nende esindajad ning arvestada nende sõnavõttu- dega.

4. Selle artikli alusel tegutsedes võib kohus pärast kohtu juris- diktsiooni alla kuuluva kuriteo toimepanemise eest süüdimõistva kohtuotsuse tegemist määratleda, kas tuleb võtta artikli 93 lõike 1 kohased vahendid, et tagada tehtud määruse täitmine.

5. Osalisriik täidab selle artikli alusel tehtud otsust, nagu ar- tikkel 109 oleks kohaldatav ka selle artikli kohaldamisel.

6. Seda artiklit ei tohi tõlgendada nii, et see kahjustaks kannat- anute õigusi, mis tulenevad siseriiklikust õigusest või rahvusva- helistest normidest.

1.5. Lapse õiguste konventsiooni laste müüki, lasteprostitut- siooni ja -pornograafiat käsitlev fakultatiivprotokoll⁷ sätestab

Artikkel 9

1. Protokolliosalised võtavad vastu või tõhustavad, rakenda- vad ja tutvustavad seadusi, haldusmeetmeid, sotsiaalpoliitika ka- vu ja programme, et ära hoida protokollis viidatud õigusrikkumi- si. Erilist tähelepanu pööratakse nende laste kaitsele, kes on sel- liste õigusrikkumiste suhtes kõige kaitsetumad.

2. Kõiki asjakohaseid meetmeid võttes, hariduse ja koolituse andmise kaudu, edendavad protokolliosalised üldsuse, sealhulgas laste, teadlikkust, tutvustades neile protokollis viidatud õigusrik- kumiste ennetusabinõusid ning nende õigusrikkumiste kahjuliku mõju. Käesolevas artiklis nimetatud kohustusi täites julgusta-

⁷ Lapse õiguste konventsiooni laste müüki, lasteprostitutsiooni ja -pornograafiat käsitlev fakul- tatiivprotokoll, RT II 2004, 23, 94, <https://www.riigiteataja.ee/akt/775056>

vad protokolliosalised ühiskonna liikmeid, eriti lapsi ja lapsohvreid, osalema sellistes teabe- ning haridus- ja koolitusprogrammides, kaasa arvatud rahvusvahelisel tasemel korraldatutest.

3. Protokolliosalised kasutavad kõiki teostatavaid meetmeid eesmärgiga tagada selliste õigusrikkumiste ohvritele asjakohane abi, kaasa arvatud nende täielik taasintegreerimine ühiskonda ning täielik füüsiline ja psüühiline taastumine.

4. Protokolliosalised tagavad, et protokollis kirjeldatud õigusrikkumiste kõikidel lapsohvritel on juurdepääs asjakohastele menetlustele, taotlemaks võrdse kohtlemise põhimõttest lähtudes **kahju hüvitamist** nendelt isikutelt, kes on seaduse järgi vastutavad.

5. Protokolliosalised võtavad asjakohaseid meetmeid, et tõhusalt keelustada protokollis kirjeldatud õigusrikkumisi reklaamivate materjalide tootmine ja levitamine.

Eesti esimene aruanne lapse õiguste konventsiooni laste müüki, lasteprostitutsiooni ja pornograafiat käsitleva fakultatiivprotokoll⁸ täitmise kohta, milles viidatakse p.144, et ohvriabi seaduse järgi on ohvriabi teenust õigus saada kõigil isikutel, kes on langenud hooletuse või halva kohtlemise, füüsilise, vaimse või seksuaalse vägivalda ohvriks. Seega võib ohvriabi saada iga inimene, kellele on põhjustatud kannatusi või tekitatud kahju.

Eesti aruanne ei käsitle kahju hüvitamist inimkaubanduse ohvriks olevale lapsele õigusemõistmises.

Lapse Õiguste Komitee soovitused Eestile lapse õiguste konventsiooni laste müüki, lasteprostitutsiooni ja pornograafiat käsitleva fakultatiivprotokoll⁹ aruande alusel 11-29.01.2010⁹

8 Eesti esimene aruanne lapse õiguste konventsiooni laste müüki, lasteprostitutsiooni ja pornograafiat käsitleva fakultatiivprotokoll⁸ täitmise kohta, p.144, http://vm.ee/sites/default/files/content-editors/web-static/426/Laste_oiguste_protokoll_aruanne.pdf

9 Lapse Õiguste Komitee soovitused Eestile lapse õiguste konventsiooni laste müüki, lasteprostitutsiooni ja pornograafiat käsitleva fakultatiivprotokoll⁹ aruande alusel 11-29.01.2010, p. 45, http://vm.ee/sites/default/files/content-editors/Concluding_observations_5.03.2010.pdf

Komitee soovib p.45 kohaselt Eestil kindlustada, et kõigil lastel oleks juurdepääs asjakohastele menetlustele diskrimineerimiseta, **hüvitistele kahju** eest nendelt, kes on õiguslikult vastutavad.

1.6. Inimkaubandusvastase seadusandluse aluspõhimõtted ja juhised¹⁰ käsitlevad eraldi artiklina inimkaubanduse ohvritele hüvitise mõistmise, kindlaksmääramise ja maksmise aluseid.

Rahvusvaheliste inimõiguste ja rahvusvahelise humanitaarõiguse massiliste rikkumiste eest meetmete ja hüvitamise põhiprintsiibid ja juhised¹¹ näevad ette, et ohvrite õiguste igakülgselt kaitseks tuleb riikidel järgida materiaalõiguslikke ja menetluslikke nõudeid. Tunnustatakse abinõude materiaalõiguse komponente, mis on kohaldatavad inimkaubanduse kaasustes – restitutsioon, rehabilitatsioon, hüvitamine, rahuldamine ja korduvuse ärahoidmine.

1.7. ÜRO naiste ja laste inimkaubanduse eriraportöör Maria Grazia Giammarinaro¹² annab ülevaate ning asjakohased juhised riikidele kahjude hüvitamise põhimõtetest.

1. Riikidel tuleb inimkaubanduse ohvritele võimaldada kõigi varaliste kahjude hüvitamine proportsionaalselt rikkumiste raskusele ja asjaoludele iga kaasuse põhiselt. Kahju hüvitamist ei tohi siduda kahju ulatuse ja põhjuste kindlaksmääramise paljalt ras-

10 Model Law against Trafficking in Persons, UN Office on Drugs and Crimes, 2009, https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/UNODC_Model_Law_on_Trafficking_in_Persons.pdf lk.55-58.

11 Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law, Adopted and proclaimed by General Assembly resolution 60/147 of 16 December 2005, <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RemedyAndReparation.aspx>

12 Report of the Special Rapporteur on trafficking in persons, especially women and children Maria Grazia Giammarinaro, Note by the Secretary-General, Basic principles on the right to an effective remedy for victims of trafficking in persons, 28 July 2014, p. 42-44, <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Trafficking/Pages/Annual.aspx>

kuste olemasoluga.

2. Kahjude hüvitamise alused on

- a) psüühiline ja vaimne kahju;
- b) kahjud kaotatud võimaluste (töö, haridus ja sotsiaaltoetus) eest;
- c) kulude hüvitamine vajaliku transpordi, lapsehoiu, ajutise majutuse või ohvri paigutamise eest turvalisse kohta;
- d) tasu kaotatud sissetuleku, sh potentsiaalselt saamata jäänud sissetuleku ja saamata jäänud palga ulatuses kooskõlas riigisiseste palgaregulatsioonidega;
- e) moraalne ja mittemoraalne kahju, mis tuleneb moraalsest, psüühilisest ja psühholoogilisest kahjustusest, emotsionaalsest stressist, valust või kannatusest;
- f) kulude hüvitamine õigusabile või teistele kulutuste, kaasa arvatud nende kulutuste eest, mis on tekkinud ohvriks olemise kaudu eeluurimisel ja õigusemõistmisel;
- g) kulude hüvitamine osutatud õigusnõustamise, ravimite või raviteenuste, psüühilise, sotsiaalse, psühholoogilise või psühhiaatrilise teenuste eest või ükskõik millise eriala tööteraapia või ohvrile vajaliku rehabilitatsiooni teenuste eest;
- h) kulude hüvitamine iga teise kulutuse või kaotuste eest, mida ohver on kandnud otseselt temaga kaubitsemise tõttu ja on hinnanguliselt määratletud asjaomaste asutuste poolt;

Riigid kindlustavad, seadusandluse, mehhanismide ja menetluse olemasolu, mis võimaldavad otseselt inimkaubanduse ohvritele juurdepääsu kahju hüvitamisele, kaasa arvatud:

- a) kurjategijate või teiste hagemine tsiviil- ja töökahjude eest;
- b) kindlustada hüvitisega või kriminaalkohtu määrustega kahju hüvitamine süüdimõistetud isikute poolt;
- c) pakkuda juurdepääsu riiklikule rahastamisele või skeemidele, mis on loodud riigi poolt põhjustatud ja hüvitatavate kahjude

hüvitamiseks kuritegude ohvritele ja inimkaubanduse ohvritele, sealhulgas kui kahjude hüvitamist ei saa nõuda süüdlaselt;

d) Külmutamise ja konfiskeerimise instrumentide ja menetluste olemasolu toetamiseks inimkaubanduse ohvreid ja kahjude hüvitamiseks inimkaubanduse ohvritele;

e) täide viia hüvitiste väljanõudmise kohtuotsuseid (sh teiste riikide kohtuotsuseid)

1.8. ÜRO Inimõiguste Ülemkomissari inimõiguste ja inimkaubanduse põhimõtted ja juhised¹³ kohustavad rahvusvahelise õiguse kohaselt nii inimkaubanduse ohvreid, kui inimõiguste rikkumiste ohvreid, asjakohaste meetmetega kaitsma. Kahjuks pole see õigus menetluste ja meetmete (sh kahju hüvitamine) kohta inimkaubitsetud ja eksploateeritud inimestele asjakohaste võimaluste puudumise tõttu kättesaadav.

13 Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking, Office of the High Commissioner for Human Rights, lk.11-12, <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/Traffickingen.pdf>)

2. Euroopa Nõukogu lepingud, juhendmaterjalid ja asjakohased dokumendid

2.1 Inimkaubandusvastane Euroopa Nõukogu konventsioon¹⁴ jõustus Eestis 1. juunil 2015.

Konventsiooni artikkel 15 sätestab õigusliku ja muu hüvitise

1. Konventsiooniosaline tagab ohvritele alates nende esimesest kokkupuutest pädevate asutustega juurdepääsu asjaomaseid õigus- ja haldusmenetlusi käsitlevale teabele neile arusaadavas keeles.

2. Konventsiooniosaline sätestab riigisiseses õiguses ohvri õiguse saada tasuta õigusabi kooskõlas riigisisese õigusega.

3. Konventsiooniosaline sätestab riigisiseses õiguses ohvri õiguse saada kuriteo toimepanijatelt hüvitist.

4. Konventsiooniosaline võtab meetmeid, et tagada ohvritele hüvitis riigisisese õiguse kohaselt, näiteks ohvriabifondi loomise või ohvrite sotsiaalabi ja sotsiaalse lõimimise programmide kaudu, mida võib rahastada artiklis 23 ettenähtud meetmete võtmise tulemusel saadud varadest.

Artikkel 23. Mõjutusvahendid ja meetmed

1. Konventsiooniosaline võtab seadusandlikke ja muid meetmeid, et tagada artiklites 18–21 nimetatud kuritegude karistamine tõhusate, proportsionaalsete ja hoiatavate karistustega. Karistused peavad sisaldama artiklis 18 nimetatud füüsiliste isikute toimepandud kuritegude eest vabadusekaotust sisaldavaid karistusi, mis võivad anda aluse väljaandmiseks.

2. Konventsiooniosaline tagab, et artikli 22 alusel vastutusele võetavatele juriidilistele isikutele mõistetakse karistuseks tõhu-

¹⁴ Inimkaubandusvastane Euroopa Nõukogu konventsioon, RT II, 23.12.2014, 2, <https://www.riigiteataja.ee/akt/223122014002>

sad, proportsionaalsed ja hoiatavad kriminaalsed või muud mõjutusvahendid või meetmed, sealhulgas rahalised mõjutusvahendid.

3. Konventsiooniosaline võtab seadusandlikke ja muid meetmeid, mis võimaldavad tal konfiskeerida või muul moel ära võtta artiklis 18 ja artikli 20 punktis a nimetatud kuritegude vahendid ja nendest saadud tulu või vara, mille väärtus vastab sellisele tulule.

4. Konventsiooniosaline võtab seadusandlikke ja muid meetmeid, mis võimaldavad inimkaubanduseks kasutatud asutuse ajutiselt või alaliselt sulgeda, piiramata heausklike kolmandate isikute õigusi, või keelata kuriteo toimepanijale ajutiselt või alaliselt tegevus, mille käigus kuritegu toime pandi.

Artikkel 36 sätestab, et konventsiooni rakendamise üle teostab järelevalvet 10–15liikmeline inimkaubanduse vastu võitlemise eksperdirühm.

2.1.1. Inimkaubanduse vastu võitlemise eksperdirühm (GRETA)¹⁵ on Inimkaubandusvastane Euroopa Nõukogu konventsiooni täitmise üle järelevalve institutsioon, mis koosneb hetkel 15st sõltumatust eksperdist, konventsiooniosaliste riikide kodanikest.

2.1.2. GRETA riikide aruanded¹⁶ sisaldavad riikidele antud soovitusi konventsiooni täitmiseks, sh kahjude hüvitamiseks ohvritele.

GRETA antud soovituselised riikidele on oluliseks teabe allikaks, sest annavad ülevaate erinevate riikide praktikatest ja õigusruumist. Kahjude hüvitamist ja muid hüvitisi kajastavad iga riigi aruanded.

¹⁵ GRETA, arvutivõrgus kättesaadav

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Monitoring/GRETA_en.asp

¹⁶ GRETA aruanded, arvutivõrgus kättesaadav http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Publications/Evaluations_en.asp

Neljanda GRETA üldaruande 1.augustist 2013 kuni 30 septembrini 2014¹⁷ kohaselt on GRETA tungivalt soovitanud 20 konventsiooni osalisriigile võtta tarvitusele kõik abinõud, et tagada inimkaubanduse ohvritele kahju hüvitamisele ja menetlusele ligipääs, samuti tagades selleks tõhus õigusabi. Enamuses hinnangu läbinud riikides on olemas seadusandlus, mis võimaldab inimkaubanduse ohvritel nõuda hüvitust erinevatel tingimustel (ainult seitsmes riigis polnud olemas kahju hüvitamise süsteemi).

GRETA kohustab Ungarit oma seadusandlust üle vaatama ja täiendama oma seadusandlust sätetega, mis hõlmaksid hüvitamise maksmist inimkaubanduse ohvritele teistest riikidest ja ohvreid, kes viibivad aeg-ajalt Ungaris.¹⁸

GRETA soovitab Hollandi ametivõimudel kaaluda kooskõlas Hollandi seadusandlusega pikendatavate elamislubade andmist neile ohvritele, kes pole olnud võimelised tegema ametivõimudega koostööd ja teavitada sellest võimalusest ametnikke ja ohvreid.¹⁹

2.2. Justiitsminister Andres Anvelt allkirjastas 02.12.2014 Eesti nimel Strasbourgis Euroopa Nõukogu naistevastase ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni ehk nn Istanbuli konventsiooni²⁰. Käesoleval ajal tehakse Eestis ettevalmistusi ratifitseerimiseks ja õigusruumi kui ka tegevuste kooskõlla vii-

17 Fourth General Report on the activities of the Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings (GRETA), covering the period from 1 August 2013 to 30 September 2014, <http://www.coe.int/trafficking>, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Gen_Report/GRETA_2015_1_4thGenRpt_en.pdf

18 Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Hungary First evaluation round Adopted, 20 March 2015, Published 29 May 2015, p.174

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Reports/GRETA_2015_11_FGR_HUN_en_w_cmnts.pdf

19 Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by the Netherlands. First evaluation round. Adopted on 21 March 2014, Published on 18 June 2014 p. 192.

20 Euroopa Nõukogu naistevastase ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon <http://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/text-of-the-convention>

miseks konventsiooni nõuetega.

Artikkel 3 – Mõisted

Konventsioonis kasutatakse järgmisi mõisteid: naistevastane vägivald – naiste inimõiguste rikkumine ning naiste diskrimineerimise vorm; see tähendab kõiki soolise vägivalda akte, mille tulemusena või võimaliku tulemusena tekitatakse naisele füüsilisi, seksuaalseid, psühholoogilisi või majanduslikke kahjusid või kannatusi, sealhulgas selliste aktidega ähvardamist, sundi või omavolilist vabadusest ilmajätmist sõltumata sellest, kas see leiab aset avalikult või eraelus.

Artikkel 17 lg 2 – Konventsiooniosalised arendavad ja edendavad koostöös erasektoriga laste, lapsevanemate ja haridustöötajate oskusi tulla toime info- ja suhtluskeskkonnaga, mis pakub ligipääsu seksuaalse või vägivaldse iseloomuga sobimatule infosisule, millel võivad olla **kahjustavad** tagajärjed.

Artikkel 29 – Tsiiviilhagid ja õiguskaitsevahendid

1 Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid, et pakkuda ohvritele piisavaid tsiiviilõiguslike kaitsevahendeid vägivallatseja vastu.

2 Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke ja muid meetmeid, et pakkuda rahvusvahelise õiguse üldpõhimõtete kohaselt ohvritele piisavaid tsiiviilõiguslike kaitsevahendeid riigiasutuste vastu, kes pole suutnud oma pädevuse raames rakendada vajalikke ennetuslike ning kaitsemeetmeid.

Artikkel 30 – Hüvitamine (Compensation)

1. Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et ohvritel oleks õigus vägivallatsejalt mis tahes käesoleva konventsiooniga sätestatud õigusrikkumiste (offences) eest hüvitist nõuda.

2. Neile, kes kannatavad tõsiste kehavigastuste ja tervisekahjustuste all, määratakse ulatuses, mil **kahju** pole kaetud teistest allikatest – nagu näiteks vägivallatseja, kindlustuse või riigi rahastatud tervise- ja sotsiaalkaitse poolt – piisava suurusega riiklik **hüvitis**. See ei välista, et konventsiooniosalised ei saaks vägivaldsejalt määratud **hüvitiist** tagasi nõuda, arvestades seejuures ohvri turvalisust.

3. Lõike 2 kohaselt võetavad meetmed tagavad **hüvitise andmise** mõistliku ajaperioodi jooksul.

Artikkel 33 – Psüühiline vägivald

Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et inimese psüühilist terviklikkust tõsiselt kahjustav tahtlik tegu, mis pannakse toime sundi või ähvardusi kasutades, oleks kriminaliseeritav.

Artikkel 60 – Soopõhised varjupaigataotlused

1. Konventsiooniosalised rakendavad seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et naistevastast soolist vägivalda saaks käsitleda 1951 aasta pagulasseisundi konventsiooni artikli 1, A (2) tähenduses tagakiusamise vormi ja tõsise kahju tekitamisena, mis annab aluse täiendavaks/subsidiarseks kaitseks.

Konventsiooni rakendamist konventsiooniosalistes riikides jälgib naistevastase vägivallaga ja perevägivallaga võitlemise ekspertgrupp (edaspidi NVPVEG)²¹. NVPVEG koosneb

minimaalselt 10st ning maksimaalselt 15st liikmest arvestades tasakaalustatud

soolist ja geograafilist esindatust ning erinevate valdkondade ekspertteadmiste olemasolu. 10liikmeline NVPVEG esimene valitud koosseis alustas oma tööd 10. mail 2015.

21 GREVIO, http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/CONVENTION-VIOLENCE/GREVIO_en.asp

2.3. 1.mail 2006 jõustus Eestis Vägivallakuritegude ohvritele hüvitise maksmise Euroopa konventsioon.²²

Konventsiooniga sätestatakse vägivalla kuritegudele hüvitise maksmise alused, tingimused, osalisriikide kohustused ja hüvitise maksmise kord.

2.4. Euroopa Nõukogu Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon²³ annab õiguslikud alused orjuse (siia kuulub ka inimkaubandus) keelustamiseks ja konventsiooni või selle protokollide rikkumise korral on kahjustatud poolel õigus õiglasele hüvitusele.

Artikkel 4. Orjuse ja sunniviisilise töötamise keelamine

1. Kedagi ei või pidada orjuses ega sunduses.

2. Kellelki ei või nõuda sunniviisilist või kohustuslikku töötamist.

3. Käesoleva artikli järgi mõiste *sunniviisiline või kohustuslik töötamine* ei hõlma:

a) töid, mida harilikult nõutakse artikli 5 kohasel kinnipidamisel või selliselt kinnipidamiselt tingimisi vabastamise korral;

b) sõjaväeteenistust või kohustusliku sõjaväeteenistuse asendusteenistust riikides, kus tunnustatakse õigust keelduda sõjaväeteenistusest oma veendumuste tõttu;

c) teenistust, mida nõutakse elu või ühiskonna heaolu ohustavate hädaolukordade või õnnetuste korral;

d) tööd või teenistust tavalise kodanikukohustuse osana.

2.4.1. Õiglase hüvituse nõude esitamise juhised (konventsiooni artikli 41 alusel esitatavad nõuded)²⁴ sätestab õiglase hüvituse

22 Vägivallakuritegude ohvritele hüvitise maksmise Euroopa konventsioon, RT II 2005, 32, 109, (<https://www.riigiteataja.ee/akt/964574>)

23 Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon, RT II 2010, 14, 54, <https://www.riigiteataja.ee/akt/13320295>

24 Õiglase hüvituse nõude esitamise juhised (konventsiooni artikli 41 alusel esitatavad nõuded), http://vm.ee/sites/default/files/content-editors/oiglase_hyvituse_nõude_esitamise_juhis.pdf

üldpõhimõtted, vorminõuded, sisulised nõuded (varaline ja mittevaraline kahju, kohtukulud, hüvituse maksmise) ja Euroopa Inimõiguste Kohtu (edaspidi EIK) poolt hüvituse määramise viisi.

Eestikeelses tõlkes kasutatakse terminit „hüvitus“ vastena inglisekeelsele *compensation*.²⁵ Uuringus kasutatavad eestikeelsed vasted on teistes tõlgetes „hüvitis“, seega on hüvitus samatähenduslik mis hüvitis.

Mittevaralise kahju ja EIK poolt määratava hüvituse alused vastavalt juhisele on

13. EIK määratav hüvitus mittevaralise kahju eest peaks pakuma rahalise hüvituse mittemateriaalse kahju eest, milleks on näiteks hingelised ja füüsilised kannatused.

14. Mittevaralise kahju olemusest tulenevalt ei ole võimalik selle suurust täpselt arvutada. Kui sellise kahju olemasolu on tõendatud ja kui EIK leiab, et tuleb määrata rahaline hüvitus, hindab ta kahju õigluse põhimõtte alusel, arvestades kohtupraktikast tulenevaid standardeid.

15. Kaebaja, kes soovib saada hüvitust mittevaralise kahju eest, peaks ära märkima summa, mis on tema arvates õiglane. Kaebaja, kes leiab, et ta on rohkem kui ühe rikkumise ohver, võib nõuda kas ühekordset summat kõikide väidetavate rikkumiste eest või iga väidetava rikkumise eest.

2.4.2 Rantsev vs. Küpros ja Venemaa²⁶ kohtulahendi kohaselt on inimkaubandus EIKi käsitusel keelatud konventsiooni artikliga 4. Inimkaubanduse ohvreid saab võrdsustada orjadega seetõttu, et neid kasutatakse nagu kaupa, mida saab osta, müüa ning sundida sunnitööle.

²⁵ Just satisfaction claims, Rules of Court – 1 July 2014,

http://www.echr.coe.int/Documents/PD_satisfaction_claims_ENG.pdf

²⁶ Rantsev vs. Küpros ja Venemaa, https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/kohtulahendi_analys/4704, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-2981696-3287868#{"itemid":\["003-2981696-3287868"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-2981696-3287868#{)

EIK kohaselt põhjustati avaldajale ängistust ja kannatusi.

EIK mõistis avaldajale välja Küprosel 40 000 eurot mittevarelise kahju hüvitamiseks ning Venemaalt 2 000 eurot mittevarelise kahju hüvitamiseks ning täiendavalt 2 000 eurot kulude katteks.

3. Euroopa Liidu põhiõiguste harta, direktiivid ja juhendmaterjal

3.1 Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 5 keelab orjapidamise ja sunniviisilise töö. Inimkaubandus on üks orjapidamise vorme ja artikkel 5 p.3 sätestab, et inimkaubandus on keelatud.²⁷

Artikkel 47 sätestab õiguse tõhusale õiguskaitsevahendile ja õiglasele kohtulikule arutamisele igaühele, kelle liidu õigusega tagatud õigusi või vabadusi rikutakse, on selles artiklis kehtestatud tingimuste kohaselt õigus tõhusale õiguskaitsevahendile kohtus.

3.2. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2011/36/EL, 5. aprill 2011, milles käsitletakse inimkaubanduse tõkestamist ja sellevastast võitlust ning inimkaubanduse ohvrite kaitset ja millega asendatakse nõukogu raamotsus 2002/629/JSK

Artikkel 12

Inimkaubanduse ohvri kaitse kriminaaluurimises ja -menetluses

2. Liikmesriigid tagavad, et inimkaubanduse ohvrile pakutakse viivitamata õigusnõustamist ja vastavalt ohvrite rollile asjaomases õigussüsteemis juriidilist esindamist, sealhulgas hüvitise taotlemise korral. Kui ohvril ei ole piisavalt rahalisi vahendeid, pakutakse õigusnõustamist ja esindamist tasuta.

Artikkel 15

Inimkaubanduse lapsohvri kaitse kriminaaluurimises ja -menetluses

2. Liikmesriigid tagavad, et lapsohvrile pakutakse vastavalt ohvri rollile asjaomases õigussüsteemis viivitamata õigusnõustamist ja esindamist, sealhulgas hüvitise taotlemise korral, välja ar-

²⁷ Euroopa Liidu põhiõiguste harta, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:C2012/326/02&from=ET>

vatud juhul, kui ohvril on piisavalt rahalisi vahendeid.

Artikkel 17

Hüvitise maksmine ohvritele

Liikmesriigid tagavad, et inimkaubanduse ohvritel on juurdepääs olemasolevatele tahtliku vägivaldse kuriteo ohvrite hüvituskeemidele.

3.3. Inimkaubanduse ohvrite õigused ELis²⁸

Inimkaubanduse vastane võitlus on Euroopa Liidu ja selle liikmesriikide jaoks väga oluline. EL tunnistas asjaolu, et inimkaubandus on soospetsiifilise iseloomuga. Ohver ja tema inimõigused asetatakse tähelepanu keskpunkti ja tunnustatakse vajadust arvestada laste heaoluga. Rõhutatakse ka kooskõlastatud valdkondadevaheliste meetmete vajadust. Väga oluline on anda inimkaubanduse ohvritele nende õiguste kohta selget ja järjepidevat teavet. Kõnealused õigused hõlmavad (kiireloomulist) abi, arstiabi ja töötamise õigust, õigusabi kättesaadavust, juurdepääsu juristi õigusnõustamise teenustele ning võimalusi nõuda hüvitist. Käesolev dokument annab neist õigustest ülevaate Euroopa Liidu põhiõiguste harta, ELi direktiivide, raamotsuste ja Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtupraktika alusel.

Iga peatüki lõpus on lisateave laste täiendavate õiguste kohta. Käesolev dokument on adresseeritud ohvritele ja valdkonna asjatundjatele, kes vajavad ülevaadet ELi õigusaktidel põhinevatest õigustest, ja samuti liikmesriikidele, kes töötavad siseriiklikul tasandil välja samasuguseid ülevaateid inimkaubanduse ohvrite õiguste kohta. ELi õigusaktidega nähakse ette miinimumnõuded, millest liikmesriigid võivad siseriiklikes õigusaktides kaugemale minna.

3.4. EL Nõukogu direktiiv 2004/80/EÜ, 29. aprill 2004, mis kä-

²⁸ Inimkaubanduse ohvrite õigused ELis, Luksembourg, 2013, <http://bookshop.europa.eu/et/inimkaubanduse-ohvrite-igused-elis-pbDR3213053/>

sitleb kuriteoohvritele hüvitise maksmist²⁹ hõlmab hüvitise kättesaadavust piiriülestel juhtudel ja siseriiklikke hüvitisskeeme.

Artikkel 1

Elukohaliikmesriigis taotluse esitamise õigus

Liikmesriigid tagavad, et kui tahtlik vägivallakuritegu on toime pandud muus liikmesriigis kui see, kus hüvitise taotleja alaliselt elab, on taotlejal õigus esitada taotlus asutusele või mõnele muule organile viimatimainitud liikmesriigis.

Artikkel 2

Vastutus hüvitise maksmise eest

Hüvitist maksab selle liikmesriigi pädev asutus, mille territooriumil kuritegu toime pandi.

Artikkel 12

1. Käesoleva direktiiviga koostatud eeskirjad hüvitise kättesaadavuse kohta piiriülestel juhtudel toimivad vastavalt liikmesriikide hüvitisskeemidele, mis on suunatud nende territooriumil sooritatud vägivaldsete kuritegude ohvritele.

2. Kõik liikmesriigid tagavad, et nende siseriiklikes eeskirjades nähakse ette nende territooriumil sooritatud tahtlike vägivaldsete kuritegude ohvrite hüvitisskeem, mis tagab ohvritele õiglase ja asjakohase hüvitise.

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2012/29/EL, 25. oktoober 2012, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK³⁰

29 EL Nõukogu direktiiv 2004/80/EÜ, 29. aprill 2004, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:32004L0080>

30 Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2012/29/EL, 25. oktoober 2012, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:32012L0029>

Direktiivi artikkel 1 sätestab eesmärgid

1. Käesoleva direktiivi eesmärk on tagada, et kuriteohvrid saavad asjakohast teavet, tuge ja kaitset ning et neil on võimalik osaleda kriminaalmenetluses.

Liikmesriigid tagavad, et ohvrite staatust tunnustatakse ning et neisse suhtutakse austavalt, diskreetselt, isikupära arvestades, professionaalselt ning mittediskrimineerivalt kõigis kokkupuudet ohvriabiteenuseid ja lepitava õigusemõistmise teenuseid osutavate asutuste ning kõikide kriminaalmenetluse raames tegutsevate pädevate asutustega. Käesoleva direktiiviga sätestatud õigused kehtivad ohvritele ilma nende vahel diskrimineerimata, kaasa arvatud seoses nende elanikustaatusega.³¹

2. Liikmesriigid tagavad, et lapsohvrite puhul võetakse käesoleva direktiivi kohaldamisel arvesse esmajärjekorras lapse parimaid huve ja neid hinnatakse individuaalselt. Alati kasutatakse lapsesõbralikku lähenemisviisi, võttes vajalikul määral arvesse lapse vanust, küpsust ning arvamusi, vajadusi ja muresid. Last ja tema suhtes vanemliku vastutuse kandjat või muud seadusjärgset esindajat, kui selline on olemas, teavitatakse meetmetest või õigustest, mis on konkreetselt lapsele suunatud.

Direktiivi inglisekeelses tekstis kasutatakse terminit *restorative justice* ja prantsusekeelses tekstis *justice réparatrice*, mille eestikeelseks vasteks on tõlkes antud „lepitav õigusemõistmine“. Sobivaim eestikeelne vaste oleks „taastav õigusemõistmine“, mis ei ole sama, mis praeguses tõlkes kasutatav „lepitav õigusemõist-

31 Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA Article 1, 1. The purpose of this Directive is to ensure that victims of crime receive appropriate information, support and protection and are able to participate in criminal proceedings.

Member States shall ensure that victims are recognised and treated in a respectful, sensitive, tailored, professional and non-discriminatory manner, in all contacts with victim support or restorative justice services or a competent authority, operating within the context of criminal proceedings. The rights set out in this Directive shall apply to victims in a non-discriminatory manner, including with respect to their residence status., <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:32012L0029>

mine“ ka sisuliselt.

Taastava õigusemõistmise sisuselgitused on täpsemalt esitatud Restorative Justice Online kodulehel³².

Taastava õigusemõistmise rakendamisel inimkaubanduse juhtumites on oluline kaaluda, kas see on ohvri huvide ja õigustega kooskõlas.

3.5. Komisjoni teatise Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele ELi tegevuskava rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise tõkestamiseks (2015–2020)³³ tuuakse esile Euroopa Liidu võimalus vaadata näkku vajadusele tasakaalustada rändepoliitikat ja saata kodanikele selge sõnum, et rännet saab paremini hallata ühiselt, koos kõigi liidu osalistega. Vastavalt president Junckeri poliitilistele suunistele peab otsustav võitlus ebaseadusliku rände, inimeste ebaseaduslikult üle piiri toimetajate ja inimkaubitsejate vastu ning Euroopa välispiiride kindlustamine käima käsikäes tugeva ühise varjupaigapoliitika ja uue Euroopa seadusliku rännet käsitleva poliitikaga. On selge, et selleks on vaja suu-remat sidusust eri poliitikavaldkondade, nagu arengukoostöö-, kaubandus-, tööhõive-, välis- ja sisepoliitika vahel.

Inimeste ebaseadusliku üle piiri toimetamise ja muude kuritegude vahelisi seoseid käsitlevad uuringud ja riskianalüüsid on olulised, et täiendada kõnealuse valdkonna alaseid teadmisi, eelkõige inimkaubanduse, tõsise tööalase ärakasutamise, uimastite ja muude kaupade ning terrorismi alal.

3.6. Euroopa Liidu Balti mere regiooni strateegia tegevuska-

32 Restorative Justice Online, <http://www.restorativejustice.org/university-classroom/01introduction/tutorial-introduction-to-restorative-justice/lesson-1-definition/lesson-1-definition>

33 Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele ELi tegevuskava rändajate ebaseadusliku üle piiri toimetamise tõkestamiseks (2015–2020), Brüssel, 13.5.2015 COM(2015) 240 final, lk.6, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0240&from=ET>

va³⁴ käsitleb kõikehõlmavat inimkaubandusvastast võitlust osana kaitsepoliitikast ja piiriülese kuritegevuse ärahoidmisena.³⁵

3.7. Inimkaubanduse kaotamist käsitlev Eli strateegia aastateks 2012–2016³⁶ prioriteet on inimkaubanduse ohvrite tuvastamine, kaitsmine ja abistamine³⁷. Strateegia sätestab, et igaüks, kes inimkaubanduse ohvritega kokku puutub, peaks suutma rahulda nende viis põhivajadust, milleks on austus ja tunnustus, abi, kaitse, juurdepääs õiguskaitsele ja kannatuste hüvitamine.³⁸

Strateegia meede 4 käsitleb ohvrite õigustest teavitamist oma õiguste kohta, mis käsitlevad abi, arstiabi, elamisluba ja töötamise õigust, õigusabi kättesaadavust, juurdepääsu juristi teenustele ning võimalusi nõuda hüvitist.³⁹

3.8. Euroopa rände tegevuskava näeb ette seadusandliku raamistiku parandamise sh inimkaubitsejate võrgustike vastu konkreetsete meetmete võtmise ja inimkaubanduse ohvrite abistamise.⁴⁰

Ohvritele **kahju hüvitamise** (kompenseerimise) teemat pole tegevuskavas eraldi käsitletud.

3.9. Ohvrite määratlemise juhendmaterjali kohaselt tuleb ohvreid teavitada nende õigusest kahju hüvitamisele nii kohtumõistmise staadiumis kui ka pärast kohtumõistmist.⁴¹

34 European Union Strategy for the Baltic Sea Region, Action Plan, <http://www.balticsea-region-strategy.eu/communication/news/590704-updated-eusbsr-action-plan>

35 Ibid lk. 121.

36 Inimkaubanduse kaotamist käsitlev Eli strateegia aastateks 2012–2016 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0286&from=EN>

37 Ibid p.2.1.

38 Ibid p.2.1.

39 Ibid lk. 8.

40 Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele Euroopa rände tegevuskava, lk 9. Brussels, 13.5.2015 COM(2015)

240 final <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0240&from=EN>

41 EVVI (Evaluation of Victims) lk.38

http://www.justice.gouv.fr/publication/evvi_guide_en.pdf, <http://www.justice.gouv.fr/aide-aux-victimes-10044/un-guide-pour-levaluation-des-victimes-28155.html>

4. Eesti õigusruum

4.1. Eesti Vabariigi põhiseadus⁴²

Eesti Vabariigi põhiseaduse § 3 sätestab, et rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid on Eesti õigussüsteemi lahutamatu osa.

§ 25. Igaühel on õigus talle ükskõik kelle poolt õigusvastaselt tekitatud moraalse ja materiaalse kahju hüvitamisele.

Eesti Vabariigi põhiseaduse kommentaarides⁴³ selgitatakse, et hüvitamisnõude esmaseks tingimuseks on kahju tekkimine hüvitise nõudjal. **Kahju hüvitamiseks** ei anna alust see, et õigusvastaselt käitunud isik on saanud kasu, kui hüvitise nõudja ei ole samal ajal kandnud kahju. Kahju on ühe isiku õigushüve vähenemine teise isiku teo tulemusena. Säärane hüve võib olla elu, tervis, kehaline puutumatus, au, väärikus, privaatsus, elukeskkond, vara jne.

2.1.2. **Moraalse (ehk mittevaralise) kahju** all peetakse silmas ennekõike mittevaralise, erandina ka varalise õigushüve rikkumisega kaasnevaid psühholoogilisi mõjusid – füüsilist või hingelist valu või kannatust. Hingelised kannatused võivad olla näiteks alandustunne, solvumine, hirm, nõrdimus, mure ja kaotusvalu (VÕS § 128 lg 5). Siiski ei tähenda igasugune valu või kannatus **moraalset kahju**. Valu või kannatus peab esinema teatud intensiivsusega, st rikkumise raskus peab valuraha maksmist õigustama. Selline intensiivsus, mis toob kaasa **moraalse kahju**, jääb enamasti kohtu hinnata.

4.2. Võlaõigusseadus⁴⁴

§ 127. Kahju hüvitamise eesmärk ja ulatus

(6) Kui kahju tekitamine on kindlaks tehtud, kuid kahju täpset

42 Eesti Vabariigi põhiseadus, RT 1992, 26, 349, <https://www.riigiteataja.ee/akt/633949>

43 Eesti Vabariigi põhiseaduse. Kommenteeritud väljaanne, § 25 p-d.2.1 ja 2.1.2, <http://www.pohiseadus.ee/ptk-2/pg-25/>

44 Võlaõigusseadus, RT I, 23.03.2015, 74, <https://www.riigiteataja.ee/akt/961235>

suurust ei saa kindlaks teha, muu hulgas mittevaralise kahju tekitamise ja tulevikus tekkiva kahju korral, otsustab hüvitise suuruse kohus.

§ 128. Hüvitatava kahju liigid

(5) **Mittevaraline kahju** hõlmab eelkõige kahjustatud isiku füüsilist ja hingelist valu ning kannatusi.

§ 134. Mittevaralise kahju hüvitamise erisused

(2) Vabaduse võtmisest, samuti muude isikuõiguste rikkumisest, eelkõige isiku au teotamisest tekkinud **kahju hüvitamise** kohustuse korral tuleb kahjustatud isikule mittevaraline **kahju hüvitada** üksnes juhul, kui rikkumise raskus, eelkõige kehaline või hingeline valu, seda õigustab.

(3) Isiku surma põhjustamise või talle raske kehavigastuse või tervisekahjustuse tekitamisega tekitatud **kahju hüvitamise** kohustuse korral võivad ka surmasaanu või kahjustatud isiku lähedased isikud nõuda **mittevaralise kahju** hüvitist, kui hüvitise maksmist õigustavad erandlikud asjaolud.

§ 1043. Õigusvastaselt tekitatud kahju hüvitamine

Teisele isikule (kannatanu) õigusvastaselt kahju tekitanud isik (kahju tekitaja) peab kahju hüvitama, kui ta on kahju tekitamises süüdi või vastutab kahju tekitamise eest vastavalt seadusele.

§ 1045. Kahju tekitamise õigusvastasus

(1) Kahju tekitamine on õigusvastane eelkõige siis, kui see tekitati: 1) kannatanu surma põhjustamisega; 2) kannatanule kehavigastuse või tervisekahjustuse tekitamisega; 3) kannatanult vabaduse võtmisega.

§ 1050. Süü vastutuse alusena

(1) Kahju tekitaja ei vastuta kahju tekitamise eest, kui ta tõendab, et ei ole kahju tekitamises süüdi, kui seadusega ei ole sätes-

tatud teisiti.

(2) Käesoleva peatüki tähenduses arvestatakse isiku süü hindamisel muu hulgas tema olukorda, vanust, haridust, teadmisi, võimeid ja muid isiklike omadusi.

(3) Kui **kahju hüvitamise** eest vastutab mitu isikut, kellest üks või mitu on vastavalt seadusele kohustatud hüvitama õigusvastaselt tekitatud kahju, sõltumata oma süüst, tuleb **kahju hüvitamise** eest vastutavate isikute käitumise süülisust ja süü vormi võtta arvesse hüvitamiskohustuse jagunemisel **kahju hüvitamise** eest vastutavate isikute omavahelises suhtes.

4.3. Karistusmenetluse seadustik⁴⁵

§ 37. Kannatanu

(1) Kannatanu on füüsiline või juriidiline isik, kellele on kuriteoga või süüvõimetu isiku poolt õigusvastase teoga vahetult tekitatud füüsilist, varalist või moraalset kahju.

§ 38. Kannatanu õigused ja kohustused

2) esitada uurimisasutuse või prokuratuuri kaudu tsiviilhagi hiljemalt käesoleva seadustiku § 225 lõikes 1 sätestatud tähtjaks.

Kriminaalmenetluse seadustiku kommentaaride kohaselt tuleb tsiviilhagi esitada hiljemalt § 225 lg 1 sätestatud tähtjaks, st hiljemalt kümne päeva jooksul pärast seda, kui kannatanule on kohtueelse menetluse lõpuleviimisest §-s 224 sätestatud korras kriminaaltoimikut tutvustatud. Kriminaalasja mahukuse või keerukuse korral võib kannatanu § 225 lg 1 alusel prokuratuurilt kirjalikult taotleda selle tähtaja pikendamist.

§ 41. Kannatanu esindaja, tsiviilkostja esindaja ja kolmanda isiku esindaja

(3) Kannatanule, tsiviilkostjale ja kolmandale isikule antakse

45 Karistusmenetluse seadustik, RT I, 19.03.2015, 22, <https://www.riigiteataja.ee/akt/109072012005&leiaKehtiv>

kriminaalmenetluses riigi õigusabi riigi õigusabi seaduses ettenähtud alustel ja korras. Kui kohus leiab, et kannatanu, tsiviilkostja või kolmanda isiku olulised huvid võivad advokaadi abita jääda kaitseta, võib kohus oma algatusel otsustada isikule riigi õigusabi andmise riigi õigusabi seaduses ettenähtud alustel ja korras.

§ 225. Taotluste esitamine ning lahendamine

(1) Menetlusosalised võivad neile kriminaaltoimiku tutvustamisest alates kümne päeva jooksul esitada prokuratuurile taotlusi. Kriminaalasja mahukuse või keerukuse korral võib prokuratuur menetlusosalise kirjaliku taotluse alusel seda tähtaega pikendada. Tähtaja pikendamata jätmise vormistab prokuratuur määrusega.

4.4. Ohvriabi seaduse⁴⁶ 3 peatükk käsitleb kuriteoohvritele riikliku hüvitise maksmist: õigust hüvitisele ja hüvitise suurust, hüvitamise korda ja hüvitise määramist. Hüvitis saab olla varalise kahju eest § 10 kohaselt ja seadus ei sätesta sõnaselgelt mittevvaralise kahju hüvitamise aluseid.

Ohvriabi seaduse ja sellega seonduvate teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri loetleb inimkaubanduse ohvrite võimalikud hüvitatavad kahjud, mille hulka kuuluvad

vaimse tervisega seotud probleemid/kahjustused (akuutne depressioon, suitsiidikalduvus, ärevushäired, posttraumaatiline stressihäire. Lisaks võivad inimkaubanduse ohvril esineda veel erinevad sõltuvusprobleemid (alkoholi-, tubaka- ja uimastisõltuvus).⁴⁷

Seaduse eelnõu seletuskiri ei hõlma inimkaubandusvastast Euroopa Nõukogu konventsiooni, kuigi on koostatud peale konventsiooni allakirjutamist Eesti poolt 3.10.2010.

Seadused on muutmisel, sest ei võimalda käesoleval ajal kan-

⁴⁶ Ohvriabi seadus, RT I, 15.03.2014, 24, <https://www.riigiteataja.ee/akt/12791909>

⁴⁷ Ohvriabi seaduse ja sellega seonduvate teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri, lk.25,26, arvutivõrgus kättesaadav <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:m3LpDoFNLSAJ:www.riigikogu.ee/download/f507c47a-8e02-467a-bd6e-ed97a0873bd3+&cd=2&hl=et&ct=clnk&gl=ee>

natanul (inimkaubanduse ohvril) saada riigi õigusabi kriminaalmenetluse ajal.

4.5. Eesti aruandes võitlusest inimkaubandusega⁴⁸ on ülevaade Eesti õigusruumist, EL õigusaktide ülevõtmisest Eestis, inimkaubanduse projektidest ja tegevustest ning inimkaubanduse vastu võitlemise riiklikest dokumentidest. Aruandes pole käsitletud inimkaubanduse ohvritele kahju hüvitamist eraldi, vaid on viidatud asjakohastele seadustele.

48 Together Against Trafficking in Human Beings, Estonia, <http://ec.europa.eu/anti-trafficking/content/nip/Estonia#>

Kokkuvõtteks

Süsteemi loomiseks, arendamiseks ja kindlustamiseks vajab Eesti tõhusat ja toimivat õigusruumi inimkaubandusega võitlemiseks eeskätt Eestis, et olla arvestatav osapool ning partner mujal maailmas.

Ettepanekud:

1. Ellu viia täies ulatuses Inimkaubandusvastane Euroopa Nõukogu konventsioon ja teised inimkaubandust käsitlevad ja Eesti Vabariigile täitmiseks kohustuslikud rahvusvahelised lepingud ja õigusaktid (sh Euroopa Liidu inimkaubandusele kohalduvad direktiivid).

Eesti Vabariigi põhiseaduse § 3 sätestab, et rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid on Eesti õigussüsteemi lahutamatu osa.

2. Kohaldada ülimuslikuna inimkaubandusvastast Euroopa Nõukogu konventsiooni alates 1. juunist 2015.

3. Jätkata probleemide ja vajaduste kaardistamist inimkaubanduse ohvrite õiguste kaitsel kahjude hüvitamisel.

4. Sätestada inimkaubanduse ohvritele nende õiguste kaitseks Eesti Vabariigi poolt ratifitseeritud rahvusvaheliste lepingutega täies kooskõlas ja institutsioonide soovitustega arvestavalt seaduste ja teiste õigusaktide täiendamine ning muutmine.

5. Riigi õigusabi seaduse täiendamine sätetega, mis tagavad riigi õigusabi inimkaubanduse ohvritele alates kriminaalasja algatamisest. Kaaluda riigi õigusabi osutamist inimkaubanduse ohvri tunnustega isikule kriminaalasja algatamiseks ettevalmistamise ajal kindlate tundide ulatuses.

6. Ette näha inimkaubanduse ohvrite abistamiseks ja õiguste kaitseks loodavas süsteemis kindel koht ohvritele (erilise tähelepanuga lapsohvritele) inimkaubandusega tekitatud moraalse kahju hüvitamiseks.

7. Kaaluda inimkaubanduse vastu võitlemiseks eraldi seaduse koostamist.

8. Rakendada taastav õigusemõistmine (restorative justice) inimkaubanduse juhtumites, kui see on ohvri huvide ja õigustega kooskõlas.

9. Inimkaubandusvastase võitluse ja õigusaktide sisustamisel

kasutada terminoloogiat, mis on selge, asjakohane ja sisuliselt kooskõlas rahvusvaheliste lepingute ja EL õiguse terminitega ning kooskõlas originaalkeelse tekstiga.

10. Koolitusprogrammide väljatöötamine ja rakendamine kõigile inimkaubandusvastase võitlusega kokkupuutuvatele töötajatele ja ametnikele.

11. Välja töötada ja ellu viia inimkaubanduse valdkonnas konkreetsed ja vajalikud koostöömudelid riigi institutsioonidele ja kodanikuühendustele kindlustamiseks inimkaubanduse ohvritele moraalse kahju kindlaksmääramiseks, väljamõistmiseks, hüvitamiseks ja asjakohane teavitus, abi ning toetus.

12. Digitaalse platvormi väljatöötamine ja ellurakendamine inimkaubanduse ohvrite isikuandmete kaitseks piirüleselt ja sise-riiklikult.

13. Kaaluda riikliku fondi (rahastu) loomist inimkaubanduse ohvritele kahju hüvitamiseks.

14. Vajaliku rahastamise tagamine asjatundlikuks ja jätkusuutlikuks tegevuseks inimkaubanduse ohvrite abistamisel ning kaitsmisel, sh kodanikuühendustele.

Uurimus moraalse kahju kindlaks-määramisest ja kompenseerimisest inimkaubanduse ohvritele (praktika)

Inimkaubanduse vastu võitlemiseks ei ole ühtegi lihtsat lahendust, kuna tegemist on valdkonnaga, mis põimib endas erinevaid keerukaid asjaolusid. Siiski üheks oluliseks faktoriks inimkaubanduse tõkestamisel on kurjategija poolt tekitatud kahju hüvitamine ohvritele, kuna tegemist pole mitte ainult restoratiivse õiguse ning inimkaubitsemise ennetamisega, vaid ka riigipoolse nõustumusega, et antud isik on kannatanud kahju ja tema õigusi on rikutud.¹

Inimkaubanduse ohvritel on õigus kahju hüvitamisele, õigust ja arstiabile, selleks et aidata neil üle saada kaubitsemise tagajärjedest.² Kuigi kompensatsioon ei kustuta inimkaubanduse trau-

1 La Strada International, Copm.act - European Action for Compensation for Trafficked Persons. Kättesaadav: <http://www.compactproject.org/?main=projectinformation&section=background-and-justification> (17.01.2015);

2 Lazar, I., (2011) „Different Forms of Compensation available for Damages Caused to the Victims of Human Trafficking“, lk 6. Kättesaadav:

http://www.upm.ro/facultati_departamente/ea/RePEc/curentul_juridic/rcj11/recjurid113_6F.pdf (17.01.2015)

maatilisi tagajärgi, parandab see ohvri psühholoogilise taastumise võimalusi ning lõpuks ka ühiskonda integreerumist, leevendab ohvri tundeid ning pakub majanduslikku mõjuvõimu, et mitte taas ohvriks langeda.³

Eeltoodust lähtudes on oluline, et kompensatsiooni nõudmine oleks ohvritele tehtud ka praktikas kättesaadavaks, selgeks ning võimalikult lihtsaks. Kui kompensatsiooni nõudmisel esinevad takistused, mis frustreerivad ja heidutavad ohvrit, siis kaob kompensatsiooni eesmärk ja see võib kulmineeruda asjaoluga, et ohver pettub õigussüsteemis, mis vähendab tõenäosust, et ta teeks ametivõimudega koostööd.⁴

Käesolevas analüüsis on keskendatud mittevaralise ehk moraalse kahju kindlaksmääramisele ning kompenseerimisele praktikas. Analüüsi esimeses osas tuuakse välja Ühendkuningriigi ning Norra Kuningriigi (edaspidi *Norra*) praktika, teises osas Eesti Vabariigi (edaspidi *Eesti*) praktika ja kolmandas osas tuuakse välja soovitused ning tehakse kokkuvõtte.

Autor: Anni Säär

Assisteeris: Julia Kozik

3 United Nations Office on Drugs and Crime (2009) „Anti-human trafficking manual for criminal justice practitioners. Module 13: Compensation for victims of trafficking in persons“, lk 1. Kättesaadav: http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/TIP_module13_Ebook.pdf (17.01.2015)

4 Ibid., lk 1-2

1. Ühendkuningriigi ja Norra praktika moraalse kahju kindlaksmääramisel ja kompenseerimisel inimkaubandusohvritele

Ühendkuningriigis ja Norras on moraalse kahju kompenseerimine kättesaadav ning selleks ei ole vajalik, et inimkaubitsejad mõistetakse süüdi. Kompensatsioon on tehtud kättesaadavaks riigi poolt, seega on võimalik seda ka saada juhul, kui kaubitsejaid ei saadagi kätte või ei mõisteta süüdi. Moraalse kahju hüvitamiseks on vajalik, et ohvrid teavitaksid ametivõime teatud perioodil asjaolust, et nad on olnud või on inimkaubanduse ohvrid.

1.1. Ühendkuningriigi praktika

1.1.1. Taust ja õiguslikud alused

2013. aastal suunati rahvusliku suunamise mehhanismi (*NRM*)⁵ poole 1746 potentsiaalset inimkaubanduse ohvrit, mis oli 47% suurem arv kui aasta varem.⁶ Kuid antud arv ei väljenda tegelikku inimkaubandusohvrite arvu. Valitsus on märkinud, et tegelikkuses võib see arv olla 13 000.⁷ Kuigi inimkaubitsemist seotakse tihipeale seksuaalse ärakasutamisega, siis 2013. aastal oli põhiline inimkaubanduse põhjus Ühendkuningriigis sunnitöö, naiste puhul enamasti koduorjus ja meeste puhul tööjõu ärakasutamine.⁸

Ühendkuningriigis saavad inimkaubandusohvrid kompensatsiooni väljamaksmist nõuda otse süüdlaselt või taotleda riigilt. Kompensatsiooni saamiseks on neli varianti:

a) taotleda kompensatsiooni kuriteoga tekitatud kahju hüvita-

5 National Referral Mechanism

6 Anti-Slavery International, Slavery in the UK. Kättesaadav: http://www.antislavery.org/english/slavery_today/slavery_in_the_uk/default.aspx (22.01.2015)

7 Ibid.

8 Ibid.

mise asutuselt⁹ (edaspidi *CICA*);

- b) taotleda kompensatsiooni tsiviilkohtumenetluses,
- c) kompensatsiooni saamine läbi kompenseerimiskorralduse
- d) ja mõningatel juhtudel ka töövaidluste vahekohtus^{10, 11}

1.1.1.1. Kompensatsiooni taotlemine CICA-lt

Ühendkuningriigil on pikaajaline kogemus kompensatsiooni väljamõistmisega kuritegude ohvritele. Selleks, et hüvitada vägivald-lakuritegude ohvritele tekitatud kahju, loodi 1964. aastal kuriteo-ga kahju hüvitamise skeem¹² (edaspidi *skeem*).¹³ Nõuded, mis esi-tati enne 1. aprilli 1996, otsustati kuriteoga tekitatud kahju hüvi-tamise nõukogus¹⁴ tuginedes 1990 a üldise õiguse kahjude hüvi-tamise skeemile¹⁵. 8. novembril 1995 võeti vastu kuriteoga teki-tatud kahju hüvitamise seadus¹⁷, millega nähakse ette kuriteo ohv-ritele kompensatsiooni maksmine ning luuakse kuriteoga kahju hüvitamise skeem. Alates sellest ajast otsustab Ühendkuningriigis vägivallakuritegude ohvritele kompensatsiooni maksmise ning skeemi haldamise üle CICA. Skeem peab sisaldama teavet, mil-listel asjaoludel kahjutasu välja makstakse ning nende isikute ka-tegooriaid, kellele kahjutasu välja makstakse.¹⁸ Ühendkuningriigi

9 Criminal Injuries Compensation Authority

10 Employment tribunal

11 Lam, J., Skrivankova, K. (2009) Opportunities and Obstacles: Ensuring Access to compensa-tion for trafficked persons in the UK. Anti Slavery International 2009, lk 1. Kättesaadav: http://www.antislavery.org/includes/documents/cm_docs/2009/t/trafficking_and_compensation2009.pdf (22.01.2015)

12 Criminal Injuries Compensation Scheme, millele võib ka viidata kui rahvuslikule kompensat-sioonifondile

13 Criminal Injuries Compensation Authority (26.06.2014) Annual Report and Accounts 2013-14. Kättesaadav: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/324359/cica_ar_2013-14_final.pdf

14 Criminal Injuries Compensation Board

15 Common law damages scheme

16 Criminal Injuries Compensation Authority, Annual report 1996/97, lk 3. Kättesaadav: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/235409/063_1.pdf (19.01.2015)

17 Criminal Injuries Compensation Act 1995

18 Criminal Injuries Compensation Act 1995, Section 1 (2). Kättesaadav: <http://www.legisla-tion.gov.uk/ukpga/1995/53/section/1/enacted> (19.01.2015)

Secretary of State väljastas esimese skeemi 12. detsembril 1995.¹⁹

4. märtsil 2014 väljas CICA juhendmaterjali selle kohta, kuidas skeemi kohaldatakse inimkaubandusohvrite suhtes.²⁰ Kompensatsiooni saamiseks ei ole vajalik, et inimkaubandusohvril oleks olemas advokaat, kõikidele inimkaubandusohvritele pakutakse tasuta sõltumatut nõu ohvriabiorganisatsiooni²¹ ja nõustamisteenuseid pakkuva organisatsiooni²² poolt.

Ainult faktiline asjaolu, et tegemist on inimkaubandusohvriga, ei tähenda, et isik kvalifitseerub kompensatsioonile. Selleks, et kompensatsiooni saada, peab olema tegu süüta ohvriga²³, kes on kandnud isiklikku kahju, mis tekkis Ühendkuningriigis ning kelle kohta on kompetentne ametiasutus märkinud, et tegemist on potentsiaalse inimkaubandusohvriga. Skeem on mõeldud viimase abinõuna, kuna riik eeldab, et ohver üritab eelkõige kompensatsiooni nõuda otse temale kahju põhjustanud isikult.²⁴ Kuid kui kahju põhjustaja pole teada või antud isikul pole finantsilisi võimalusi, siis on ohver õigustatud nõude esitama läbi skeemi. Enne makse tegemist peab ametiasutus kaaluma ega ohvri käitumine, enne intsidenti, intsidenti ajal või pärast intsidenti põhjustanud või aidanud kaasa intsidendile, milles ohver oli kahjustatud – ehk veenduma, et tegemist on süüta ohvriga.²⁵

Kahjunõude rahuldamiseks on vajalik, et taotlus kompensatsiooni saamiseks esitatakse kahe aasta jooksul kuriteo ilmnemi-

19 Criminal Injuries Compensation Authority, Annual report 1996/97, lk 3. Kättesaadav: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/235409/063_1.pdf (19.01.2015)

20 Criminal Injuries Compensation Authority (4.03.2014) Guidance – Victims of human trafficking and the Criminal Injuries Compensation Scheme. Viimati muudetud 08.09.2014. Kättesaadav: <https://www.gov.uk/government/publications/victims-of-human-trafficking-and-the-criminal-injuries-compensation-scheme> (20.01.2015)

21 Victim Support, www.victimsupport.org.uk

22 Citizens Advice, www.citizensadvice.org.uk

23 Blameless victim

24 Draft Code of Practice for Victims of Crime, lk 23. Kättesaadav: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/190624/code-practice-victims-crime.pdf

25 Guidance: Criminal injuries compensation: a guide. Kättesaadav: <https://www.gov.uk/guidance/criminal-injuries-compensation-a-guide>

sest, kuriteost on politseile teavitatud, et taotluse esitaja teeks politsei ja teiste vajalike ametiasutustega koostööd ning tõestada, et talle on Suurbritannias tekitatud füüsilist või psühholoogilist kahju.²⁶ Inimkaubanduse ohvrid, kes on kannatanud tõsiseid vigastusi, mille tõttu ei ole neil töövõimet või neil on väga piiratud töövõime, võivad saada kompensatsiooni saamata jäänud tulu eest.²⁷ Kompensatsiooni nõude üle otsustamist võivad aga mõjutada olukorrad, kus inimkaubanduse ohver ei tee koostööd CICA-ga, tema iseloomu tõttu oleks sobimatu kompensatsioon määrata või kus ta aitas juhtumile kaasa.²⁸ Kompensatsiooni ei maksta välja, kui ohvriks langeti väljaspool Ühendkuningriiki, ohver on sama juhtumi eest juba kompensatsiooni taotlenud või kui inimkaubitseja võib kompensatsiooni maksmisest kasu saada.²⁹ Maksimaalselt saab kompensatsioon olla £500 000.³⁰

Kompensatsiooni taotlemine on tehtud inimkaubandusohvritele kättesaadavaks ning lihtsaks. Taotluse kompensatsiooni saamiseks saab esitada elektroonselt aadressilt <https://www.gov.uk/claim-compensation-criminal-injury#before-you-start> ning selle täitmine peaks võtma veerand tundi. Taotluse esitamiseks on vajalik omada tõendit, mis kinnitaks, et kompetentne ametiasutus on isiku tuvastanud potentsiaalse inimkaubandusohvrina, kriminaalasja numbrit, detaile (sh kuupäevad) juhtumi, vigastuste ja saadud ravi kohta.³¹ Kui ametiasutus ei ole taotluse hetkeks otsust teinud, kas tegemist on potentsiaalse inimkaubandusohvriga või mitte, saab isik taotluse siiski ära teha ning paluda CICA-l oodata, kuni ta saab tõendi esitada.³² Kogu informatsioon, kuidas kompensatsiooni taotleda ning millega arvestada (sh millega tuleks arvestada kui ohver palkab ise endale esindaja), on kätte-

26 Criminal Injuries Compensation Authority (4.03.2014), op.cit.

27 Ibid.

28 Ibid.

29 Ibid.

30 Criminal Injuries Compensation Authority (26.06.2014), op.cit.

31 Criminal Injuries Compensation Authority (4.03.2014), op.cit.

32 Ibid.

saadav veebilehelt <https://www.gov.uk/guidance/criminal-injuries-compensation-a-guide>

Juhul kui CICA ei rahulda ohvri taotlust või isik ei ole otsusega rahul, on ohvril õigus taotleda uut läbivaatamist.³³ Kui ka peale seda ei ole ohver otsusega rahul, on tal õigus pöörduda esimese astme kohtusse.³⁴ CICA saab regressiooni korras nõuda makstud kompensatsiooni välja kriminaalilt.

Siinkohal tuleks välja tuua, et skeem kehtib inimkaubandusohvrite suhtes, kellele tekitati kahju Inglismaal, Šotimaal või Walesis. Põhja-Iirimaa on eraldi loodud skeem ning eelmainitud skeem Põhja-Iirimaa suhtes ei kehti.

1.1.1.2. Kompensatsiooni taotlemine tsiviilkohtumenetluses

Tsiviilkohtumenetluse kaudu kompensatsiooni nõudmine võib olla inimkaubandusohvri ainuke võimalus kahju hüvitamiseks, eriti juhtudel, kus kriminaalmenetluses ei ole inimkaubitsejaid saadud süüdi mõista (nt juhul, kus pole piisavalt tõendeid, et inimkaubitsejaid süüdi mõista). Kuid juhul, kus tsiviilkohtumenetluses avalduvad olulised tõendid, võib see olla alus kriminaalmenetluse algatamiseks.³⁵ Ühe juhtumi puhul, kus Ühendkuningriigis ei algatatud kriminaalmenetlust sunniviisilise töötamise tuvastamiseks, tehti seda mitu kuud hiljem, kui ohver oli algatanud tsiviilkohtumenetluse läbi hagi esitamise, et tuvastada lepingu rikkumist.³⁶

Tsiviilkohtumenetluse algatamiseks tuleb ohvril pöörduda maakonnakohtusse ning esitada hagi koos probleemi detailse kirjeldusega ning tasuda registreerimislõiv juhul, kui isiku suhtes ei kehti maksuvabastus.³⁷ Hagi aluseks peab siis olema kas delikti õigus (näiteks isiklik kahju või ahistamine) või lepinguõigus (näi-

33 Criminal Injuries Compensation Authority (26.06.2014), op.cit.

34 Ibid.

35 Lam, J., Skrivankova, K. (2009), op.cit., lk 16.

36 Ibid.

37 <http://www.barrowcadbury.org.uk/wp-content/uploads/2014/11/flex-guide-to-legal-remedies-f.pdf> at 9

teks maksmata palk).³⁸ Ajalimiit tsiviilhagi esitamiseks on üldjuhul 6 aastat, kuid isiklike kahjude puhul on limiit 3 aastat ning inimõiguste rikkumise puhul 1 aasta.³⁹ Samas on teatud juhtudel võimalik saada ajalimiidi pikendust.⁴⁰

Inimkaubanduse ohver võib peale varalise kahju hüvitamise nõuda ka mittevaralist kahju, näiteks valu, kannatuse, emotsionaalse pinget ja stressi ning maine kahjustamise kompenseerimist.⁴¹

Kuna antud meetme kasutamine kahju kompenseerimiseks on kulukas, siis on Ühendkuningriigis loodud mitmeid erinevaid võimalusi, kuidas saada tasuta õigusabi, et kompensatsiooni taotleda. Ühe näitena saab tuua Advokatuuri Pro Bono Allüksuse ning Advokaatide Pro Bono Grupi⁴², kes viivad kokku vabatahtlikud advokaadid tasuta õigusabi vajavate isikutega.⁴³

Teiseks probleemiks tsiviilhagide puhul on kuriteo toimepanija identifitseerimine, kelle vastu hagi esitada või kurjategija asukoha määramine.⁴⁴ Lisaks on problemaatiline süüteo toimepanija varade asukoha määramine ning ennetamaks, et kurjategija viib varad üle välismaale, tuleks kohe alguses taotleda varade külmutamise luba.⁴⁵

1.1.1.3. Kompensatsiooni saamine läbi kompenseerimiskorralduse⁴⁶

Kriminaalmenetluse lõppedes võidakse süüdi mõistetud inimkau-

38 Ibid.

39 Id., lk 10

40 Ibid.

41 Lam, J., Skrivankova, K. (2009), op.cit., lk 17.

42 The Bar Pro Bono Unit and Solicitors Pro Bono Group

43 Lam, J., Skrivankova, K. (2009), op.cit., lk 17.

44 Focus on Labour Exploitation Guide to Legal Remedies for Victims of Trafficking for Labour Exploitation (2014), lk 11. Kättesaadav: <http://www.barrowcadbury.org.uk/wp-content/uploads/2014/11/flex-guide-to-legal-remedies-f.pdf> (19.05.2015)

45 Ibid.

46 Alltoodud informatsioon pärineb: Lam, J., Skrivankova, K. (2009) Opportunities and Obstacles: Ensuring Access to compensation for trafficked persons in the UK. Anti Slavery International 2009, lk 1. Kättesaadav:

http://www.antislavery.org/includes/documents/cm_docs/2009/t/trafficking_and_compensation2009.pdf (22.01.2015)

bitsejalt välja mõista inimkaubandusohvrile kuriteost tuleneva kahju, vigastuse või kahjumi kompensatsiooni maksmist. Ohvrile võidakse kompenseerida isikukahju, otsene varaline kahju, saamata jäänud tulu, meditsiini- ja sõidukulud ning muuhulgas ka valu ja kannatus. Ohver peab sellisest soovist teavitama politseid. Juhul kui politsei ei teavita ohvrit võimalusest saada kompensatsiooni läbi kompenseerimiskorralduse, oleneb kahju hüvitamine läbi kompenseerimiskorralduse prokuratuuri ja kohtu aktiivsusest. Prokurör võib, kuid ei pea juhtima kohtu tähelepanu asjaolule, et kohtul on võimalik ohvri kasuks kompensatsioon välja mõista ning teeb taotluse selleks ohvri nimel ise. 26. märtsil 2015 jõustunud Modern Slavery Act võimaldab kohtul enda algatusel hinnata, kas teha kompensatsioonikorraldus juhtumites, kus ekspluaterija või smugeldaja süüdi mõistetakse ilma, et prokuratuur seda enne esile tõstaks.⁴⁷

Kompensatsiooni taotlemise vorm tuleks ohvrile esitada koheselt pärast inimkaubandusjuhtumi menetluse võtmist politseis (alates hetkest, kui on märgitud, et süütegu on võetud arvesse). Selleks, et esitada kohtusse taotlus kompensatsiooni saamiseks süüdlaselt, esitab politsei täidetud kompensatsiooni vormi koos tšekkide, arvete ja hinnangutega kahju suurusest riigiprokuratuuri.

Kohus kaalub juhtumipõhiselt, kas kompensatsioon tuleks välja mõista või mitte ning mis ulatuses. Kohus võtab otsuse tegemisel arvesse juhtumi asjaolusid ning süüdlase maksevõimet ega pea otseselt lähtuma kompensatsioonikorraldusest. Ohvrile võidakse välja mõista kogu taotletud summa, osa sellest või jätta taotlus rahuldamata. Ohver saab kompensatsiooni alles siis, kui süüdlane on antud summa kohtusse maksnud.

47 Focus on Labour Exploitation Guide to Legal Remedies for Victims of Trafficking for Labour Exploitation (2014), lk 9. Kättesaadav: <http://www.barrowcadbury.org.uk/wp-content/uploads/2014/11/flex-guide-to-legal-remedies-f.pdf> (19.05.2015); Modern Slavery Act 2015, Section 8; Modern Slavery Act 2015, Explanatory Notes on Part 1, Section 8. Kättesaadav: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/30/notes/contents> (26.05.2015)

Õigusabi kompensatsioonikorralduste puhul ei tagata, sest prokuratuur või kohus teeb vajaliku avalduse ise ohvri nimel, seega juriidiline nõustamine ei ole vajalik.⁴⁸ Samas võib õigusabi tul-la kasuks vajalike tõendite otsimisel ja kogumisel, et näidata kannatuse või kahju suurust.⁴⁹

Probleemiks antud võimaluse puhul on see, et kuriteo toimepanija peab olema identifitseeritud ja süüdi mõistetud, et kompensatsiooni oleks võimalik määrata.⁵⁰ Lisaks peab otsus olema lõplik ehk enam ei tohiks olla võimalusi kohtuotsuse apelleerimiseks.⁵¹

1.1.1.4. Kompensatsiooni saamine läbi töövaidluste vahekohtu protsessi

Ühendkuningriikides on mitmed seadused ja regulatsioonid tööliste õiguste kaitseks. Kõige tähtsam nendest on Employment Rights Act 1996 (Tööõiguste seadus), mis sätestab töötajate põhilised õigused seoses töötingimustega ning näeb ette, et rikkumiste korral võivad töölised pöörduda töövaidluste vahekohtusse. Lisaks on ka riiklik miinimumpalga seadus 1998, mis näeb ette, et kõik täisealised legaalsed töötajad Ühendkuningriigis peavad saama vähemalt miinimumpalka. Tööaegade regulatsioon 1998 (töötundide ja puhkuse reeglid), Tervise ja ohutuse seadus 1974 (ohutu töökeskkond, koolitused) ja võrdõiguslikkuse seadus 2010, mis keelab ära ebaseadusliku diskrimineerimise (see on võetud viitest, ametlikus dokumendis oli nii kirjas – see pigem rõhutab, et diskrimineerimine on ebaseaduslik) tööle võtmise või töötamise ajal. Juhul kui neid seadusi on rikutud, on töötajal õigus pöörduda töövaidluste vahekohtusse.⁵²

48 Focus on Labour Exploitation Guide to Legal Remedies for Victims of Trafficking for Labour Exploitation (2014), lk 10. Kättesaadav: <http://www.barrowcadbury.org.uk/wp-content/uploads/2014/11/flex-guide-to-legal-remedies-f.pdf> (19.05.2015)

49 Ibid.

50 Ibid., lk 11

51 Ibid.

52 Ibid., lk 2

Pöördudes töövaidluste vahekohtusse on ohvritel üldjuhul võimalus saada kompensatsiooni, et panna neid tagasi olukorda, milles nad oleksid olnud, kui tööandja ei oleks nende õigusi rikkunud. Seega kompensatsioon võib seisneda enamasti finantsilistes kaotustes nagu tulust ilmajäämine, ebaõiglane või tõlgenduslik vallandamine, maksmata jäänud palk või ületöötunnid. Kompensatsiooni inimesele haiget tegemise eest antakse väikese osa hagide puhul, enamasti seoses diskrimineerimisega.⁵³

Juhul kui töötajale määratakse kompensatsioon, kuid tööandja ei maksa seda ära, võib ohver pöörduda kohalikku maakonnakohtusse ning taotleda, et nad saadaksid ametniku seda võlga sisse nõudma. Selleks on vaja maksta ligikaudu 40 naela ning täita avaldus, millele lisada koopia töövaidluste vahekohtu otsusest. Tasuta õigusabi selle tegevuse juurde ei pakuta, kuid osad õigusjate advokaadibürood pakuvad inimkaubanduse ohvritele tasuta õigusabi nende toimingute jaoks.⁵⁴

Kompensatsiooni saamiseks töövaidluste vahekohtu kaudu tuleb ohvril esitada avaldus, mida võib teha internetis või pabervormis ning edastada see posti teel vahekohtusse. Enamasti tuleb enne avalduse esitamist töötajatel läbi teha nn varajane lepitus ACAS'ga (Advisory, Conciliation and Arbitration Services) ja sealt saadud sertifikaadi number tuleb lisada avaldusse.⁵⁵ Avaldust sisuliselt ei saagi teha enne, kui tööandjaga on üritatud teha lepitust ning kui sellest pole kasu, siis võib pöörduda vahekohtusse.⁵⁶

Et inimkaubanduse ohvril oleks võimalik pöörduda töövaidluste vahekohtusse, peab ta olema Ühendkuningriikide seaduste alusel kas tööline või töötaja ning see eeldab, et ohvril on tööleping.⁵⁷ Lisaks peab nõude esitama kolme kuu jooksul pärast õi-

53 Ibid., lk 8

54 Ibid.

55 Ibid., lk 9

56 Ibid.

57 Ibid.

gusrikkumist. Teatud juhtudel on vahekohus nõus ka seda tähtaega pikendama, kuid need põhjused on limiteeritud.⁵⁸

Tasuta õigusabi on tagatud hagi esitamiseks töövaidluste vahekohtusse, kuid kliendi esindamine vahekohtus ei ole selle all kaetud ning seda tuleb eraldi taotleda.⁵⁹ Tasuta õigusabi ei ole tagatud CICA avalduste puhul ning kompensatsiooni avalduse puhul kriminaalmenetluses, sest siis prokurör teeb avalduse ohvri nimel ise ning seal ei ole sisuliselt juriidilist abi tarvis. Tsiviilprotsessis on õigusabi olemas nii inimkaubanduse ohvritele kui ka haigidele, mis on seotud tööõiguse rikkumistega.⁶⁰

1.1.2. Kompensatsiooni kohaldamine praktikas

Üks suuremaid probleeme Ühendkuningriigis seoses inimkaubandusohvrite tuvastamisega oli, et menetluses võetakse arvesse nende migratsiooni staatust⁶¹, mille tagajärjel otsus tehakse ebaseausalt ja diskrimineerivalt.⁶² Migratsiooni staatuse probleem on väga silmahakkav ka kompensatsiooni saamise võimaluste rakendamisel, eriti terav on probleem töövaidluste vahekohtus, kus kompensatsiooni nõudmisel on kõige suuremaks takistuseks asjaolu, et ohver peab olema seaduse järgi tööline või töötaja, mis eeldab õiguspärast töölepingut. Inimkaubanduse ohvrite puhul on aga sagedas nähtus, et nad on õigusrikkumiste ajal riigis ebaseaduslikult ning neil puudub legaalne tööleping. Seega põhimõtteliselt ei saa inimkaubanduse ohvrid esitada hagi vahekohtus lepinguklauslite alusel, näiteks maksmata palk või ebaõiglane vallandamine. Näiteks võib tuua töövaidluste vahekohtu apellatsiooni otsuse 18.01.2012.a., kus Ühendkuningriigis jäeti Indoneesia naisterahva kaebused seoses tema tööandjaga rahuldamata, sest ta viibis

58 Ibid.

59 Ibid., lk 10

60 Ibid.

61 St kas eksisteerib seaduslik alus riigis viibimiseks

62 Anti-Slavery International, Slavery in the UK. Kättesaadav: http://www.antislavery.org/english/slavery_today/slavery_in_the_uk/default.aspx (22.01.2015)

riigis illegaalselt ning töötas illegaalse lepingu alusel.⁶³

Seda olukorda on mõnevõrra muutnud 30.07.2014 a. Ühendkuningriigi Ülemkohtu otsus, millest lähtudes on kõikidel inimkaubandusohvritel õigus kompensatsioonile, sõltumata sellest, kas nende riiki sisenemine on olnud õiguspärane või mitte, viidates Palermo Protokollile⁶⁴ artiklile 6(6) ning direktiivi 2011/36/EL⁶⁵ artiklile 17.⁶⁶ Otsus kujunes selliseks, kuna Ülemkohus leidis, et antud asjas ei olnud piisavalt tihedat seost tema ebaregulaarse siserände ning kahju hüvitamisega.⁶⁷ Täpsemalt selgitas Ülemkohus, et inimkaubanduse ohvrid, kes viibivad ja töötavad riigis ebaregulaarselt, võivad esitada oma smugeldajate või tööandjate vastu hagi seoses diskrimineerimisega ning see avardab ohvrite võimalusi esitada hagi ka teiste avaliku korra rikkumistega seoses.⁶⁸

Lisaks, olgugi, et süüdimõistetute arv inimkaubitsemises on Ühendkuningriigis tõusnud, on juriidilised õiguskaitsevahendid ning kompensatsioon jäänud inimkaubanduse ohvritele raskesti kättesaadavaks.⁶⁹ NRM ei parandanud väidetavalt olukorda ning kompensatsioonile ligipääs on jätkuvalt keeruline.⁷⁰

63 Employment Appeal Tribunal [2012] EAT, Appeal No. UKEAT/0400/11, Zarkasi v Anindita & Anor. Kättesaadav: http://www.bailii.org/uk/cases/UKEAT/2012/0400_11_1801.html (26.05.2015)

64 Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsiooni täiendav naiste ja lastega kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise ja selle kuriteo eest karistamise protokoll – jõustunud 25.12.2003, jõustunud Eesti suhtes 20.09.2002 (avaldatud RT II 2004, 7, 23)

65 Euroopa Parlamendi ja nõukogu 5.04.2011 direktiiv 2011/36/EL, milles käsitletakse inimkaubanduse tõkestamist ja selle vastast võitlust ning inimkaubanduse ohvrite kaitset ja millega asendatakse nõukogu raamotsus 2002/629/JSK.

66 The Supreme Court [2014] UKSC 47 judgement, 30.07.2014, Hounga v Allen and another. Kättesaadav: https://www.supremecourt.uk/decided-cases/docs/UKSC_2012_0188_Judgment.pdf (22.01.2015)

67 The Supreme Court [2014] UKSC 47 judgement, 30.07.2014, Hounga v Allen and another, p. 67. Kättesaadav: https://www.supremecourt.uk/decided-cases/docs/UKSC_2012_0188_Judgment.pdf (22.01.2015)

68 Focus on Labour Exploitation Guide to Legal Remedies for Victims of Trafficking for Labour Exploitation (2014), lk 11. Kättesaadav: <http://www.barrowcadbury.org.uk/wp-content/uploads/2014/11/flex-guide-to-legal-remedies-f.pdf> (19.05.2015)

69 Lam, J., Skrivankova, K. (2009), op.cit.

70 The Anti Trafficking Monitoring Group (2011) Compensation for trafficked persons. Kättesaadav: http://www.antislavery.org/includes/documents/cm_docs/2011/c/compensation.pdf (22.01.2015)

Kompensatsiooni nõudeid esitatakse vähe, sest tihti ei ole smugeldajatel endal piisavalt varasid või on nad oskuslikult suutnud oma vara erinevate valemkontode vahel ära peita.⁷¹ Kohus võib otsustada, et pärast pika karistuse ärakandmist ei ole süüdimõistetud võimeline kompensatsiooni tasuma või näiteks ametnikel ja politseil puudub vajalik kogemus inimese finantsilise seisu välja uurimiseks.⁷² Lisaks, isegi kaasuste puhul, kus kohus on kuulutanud välja süüdimõistetud varade konfiskeerimise, ei lisandunud kaasusele kompensatsiooni andmise nõuet.⁷³

Tuleb välja tuua ka asjaolu, et ohvri kahju kompenseerimine ei ole esimene prioriteet selliste juhtumite puhul ning pigem keskendutakse smugeldaja süüdimõistmisele. Prokurörid on tunnistanud, et enamus aega kulub tõendusmaterjalide otsimisele ja tunnistajate leidmisele ning kompensatsiooni nõudmine ei tule nende asjadega võrreldes mõttessegi.⁷⁴ Valitsus suhtub inimkaubanduse kui organiseeritud immigratsiooni kuritegudesse ega näe seda kui inimõiguste rikkumist, seetõttu ei ole kompensatsiooni saamise süsteem ohvritepõhine.⁷⁵

Ühendkuningriigis tegutsev AIRE (Advice on Individual Rights in Europe) Keskus toob esile, et inimkaubanduse ohvrid peavad saama oma õigusi Euroopa Inimõiguste Konventsiooni (edaspidi Konventsioon) all realiseerida ning seda peab saama teha kahjutasu nõude kaudu Inimõiguste Seaduse alusel.⁷⁶ Selleks tuleb ohvritel kohtumenetluse käigus viidata Euroopa Inimõiguste Kohtu (edaspidi EIK) lahenditele. AIRE Keskuses töötavad juristid soovivad pakkuda tasuta õigusabi ohvritele, kes saavad ja tahavad pöörduda EIK-sse oma kaasusega.⁷⁷

71 Lam, J., Skrivankova, K. (2009), op.cit., lk 26

72 Ibid.

73 Ibid., lk 27

74 Ibid.

75 Ibid., lk 23

76 Weiss A., AIRE Centre Training Paper, Damages for Victims of Trafficking under the Human Rights Act: Siliadin and Beyond, 8.03.2011, lk 2. Kättesaadav: <http://www.atlep.org.uk/wp-content/uploads/kalins-pdf/Training%20paper%20Siliadin.pdf> (28.05.2015)

77 Id., lk 3

Seega tuleks lähemalt vaadata EIK kohtulahendeid seoses Konventsiooni Artikkel 4-ga, mille kohaselt on isikute orjastamine ning sunniviisiline töötamine keelatud. Otsuses *Affaire C.N. ET v c. Prantsusmaa* on EIK öelnud, et sunniviisiline töötamine on töötamine ükskõik millise karistuse ähvarduse tõttu ning isiku tahte vastaselt.⁷⁸ Tegemist on absoluutse keeluga, mis tähendab, et sellest ei ole võimalik kriisiolukordades taganeda. Selles konkreetses juhtumis töötas avaldaja pereliikmete majapidamises, kuid tema töö intensiivsus oli palju kõrgem teiste pereliikmete kohustustest ning avaldajat ähvardati tema kodumaale tagasisaatmisega.⁷⁹ Konventsiooni Artikkel 4 eeldab, et sunniviisiline töö toimub karistuse ähvarduse tõttu, kus karistust võib käsitleda kas füüsilise vägivallaga või selle ähvardamisega või varjatuma vägivallaga (näiteks psühholoogiline vägivald, ebaseaduslike immigrantide ähvardamine kodumaale tagasisaatmisega või politseile väljaandmisega).⁸⁰ Seetõttu tuvastati antud lahendis Artikkel 4 riive. Samas otsuses arutas Kohus ka orjuse tähendust ning selgitas, et orjuse korral on tegemist raskendavatel asjaoludel kohustusliku või sunniviisilise töötamisega.⁸¹ Ohvril on kujunenud arusaam, et tal ei ole võimalik oma olukorda lähitulevikus muuta.⁸² Antud kaasuses oli avaldajal ettekujutus, et ta ei saa sellest olukorrast väljuda, sest orjus jätkus ka pärast tema täisealiseks saamist.⁸³

Otsuses *Siliadin v. Prantsusmaa* tõi EIK välja, et riikidel on positiivsed kohustused Konventsiooni Artikkel 4 all, kui isikut sunnitakse tööle või orjusesse.⁸⁴ Üheks selliseks kohustuseks on

78 *Affaire C.N. ET v c. Prantsusmaa* [2012] ECHR, Application no. 67724/09

79 *Ibid.*

80 *Ibid.*

81 *Ibid.*

82 *Ibid.*

83 *Ibid.*

84 Weiss A., AIRE Centre Training Paper, Damages for Victims of Trafficking under the Human Rights Act: *Siliadin and Beyond*, 8.03.2011, lk 4. Kättesaadav: <http://www.atlep.org.uk/courses-and-events/training-papers-immigration/damages-for-victims-of-trafficking-under-the-human-rights-act/> (28.05.2015); *Siliadin v. Prantsusmaa*, [2005-VII] ECHR, Application no. 73316/01, § 89

implementeerida riiklikud kriminaalsätted, mis võimaldavad karistada sellise teguviisi toimepanemise eest.⁸⁵ *Siliadin v. Prant-susmaa* otsuses EIK ei väljastanud ohvrile kompensatsiooni, sest vastavat nõuet selle jaoks ei esitatud, kuid kahjutasu saamine on võimalik.⁸⁶ Otsuses *Osman v. Ühendkuningriik* selgitas kohus, et Konventsiooni artikleid ei tuleks käsitleda eraldi, vaid terve Konventsiooni valguses, seega sarnaselt Artiklitele 2 ja 3, mis eeldavad, et riikidel on teatud positiivsed kohustused, eeldab ka Artikkel 4 selliseid kohustusi.⁸⁷ Kohus tõi välja, et riigi korrakaitsestruktuuridel ja prokuratuuril on kohustus alustada uurimist ning võimaluse korral kurjategija vastutusele võtta, kui ilmneb kahtlus, et mingit isikut on allutatud sunniviisilisele tööle.⁸⁸ EIK märkis ka otsuses *Rantsev v. Venemaa ja Küpros*, et antud riikidel oli kohustus kehtestada süsteem inimkaubanduse vastu võitlemiseks, mehhanismid kahtlustavate uurimiseks ning kaitsta isikut, kui neil on kahtlus, et tegemist on inimkaubanduse ohvriga.⁸⁹ Lisaks tõi EIK välja, et ohver ega ohvri lähedane ei ole kohustatud ise mingit kaebust esitama ning uurimuse käivitamiseks piisab politsei enda kahtlusest, et on aset leidnud inimkaubandusega seotud kuritegu.⁹⁰

EIK tunnustas otsuses *C.N. v. Ühendkuningriik*, et riigis alalise elamisloata viibivale koduabilisele töötasu maksmata jätmine, reisidokumentide äravõtmine ja ületunnitöö kvalifitseeruvad kui

85 Weiss A., AIRE Centre Training Paper, Damages for Victims of Trafficking under the Human Rights Act: Siliadin and Beyond, 8.03.2011, lk 4. Kättesaadav: <http://www.atlep.org.uk/courses-and-events/training-papers-immigration/damages-for-victims-of-trafficking-under-the-human-rights-act/> (28.05.2015)

86 Ibid.

87 Id., lk 6

88 Ibid.

89 Rantsev v Venemaa ja Küpros, [2010] ECHR, Application no. 25965/04, §286, 289

90 AIRE Centre Monitoring Report on the Implementation by the United Kingdom of EU Directive 2011/36 on preventing and combating trafficking in human beings, Juuli 2012, lk 11. Kättesaadav:

http://www.airecentre.org/data/files/Monitoring_Report_on_Implementation_of_EU_Directive_July_2012.pdf (28.05.2015)

isiku sunniviisiline töötamine ning vastavalt Euroopa Inimõiguste Konventsioonile peab selline tegevus olema määratletud kriminaalkuriteona.⁹¹

Väga kahetsusväärne oli Ühendkuningriigi esialgne otsus mitte kohaldada Euroopa Liidu Inimkaubanduse Direktiivi, sest valitsuse arvates nad juba täitsid enamuse kohustustest selle direktiivi all.⁹² Ühendkuningriigi valitsus leidis, et direktiivi idee liikmesriikide vahelise koostöö parandamisest ei lisa mingit väärtust Ühendkuningriigi võitlusele inimkaubanduse vastu, kuid direktiivist välja astumisega oleks valitsus jätnud kasutusele võtmata ka välja toodud Euroopa Liidu ühised miinimumstandardid, tagamaks inimkaubanduse ohvritele vajaliku kaitse, sealhulgas kompensatsiooni.⁹³ Hiljem Ühendkuningriik muutis meelt ning esitas Komisjonile avalduse direktiivi rakendamiseks. Samas leiab Ühendkuningriik, et nende meetmed vastavad Direktiivi Artikkel 3 vajadustele, mis eeldab, et liikmesriigid peavad tagama inimkaubandusega seotud kuritegude uurimise ja karistamise.⁹⁴ Kahjuks näitab aga EIK praktika (kaasused *O.O.O ja teised v. The Commissioner of Police for the Metropolis, C.N. v. Ühendkuningriik, Kawogo v. Ühendkuningriik*), et leidub jätkuvalt olukordi, kus Ühendkuningriigi võimud ei ole läbi viinud süüteo toimepanijate vastutuselevõtmist ning sellega seonduvat korrektset uurimist.⁹⁵

Enamus Ühendkuningriigi seaduste hallidest aladest seonduvad Direktiivi nende osadega, mis tegelevad inimkaubanduse

91 C.N. v Ühendkuningriik, [2012] ECHR, Application no. 4239/08

92 AIRE Centre Briefing Paper on UK's Decision to Opt Out of the Draft EU Directive on Preventing and Combating Trafficking in Human Beings and Protecting Victims (COM (2010) 95), 24.01.2011, lk 1. Kättesaadav: <http://www.atlep.org.uk/policy-work-and-publications/publications-list/atlepaire-briefing/> (28.05.2015)

93 Ibid.

94 AIRE Centre Monitoring Report on the Implementation by the United Kingdom of EU Directive 2011/36 on preventing and combating trafficking in human beings, Juuli 2012, lk 12. Kättesaadav:

http://www.airecentre.org/data/files/Monitoring_Report_on_Implementation_of_EU_Directive_July_2012.pdf (28.05.2015)

95 Ibid.

ohvrite toetamisega (tasuta õigusabi, elamispind, nõuandmine).⁹⁶ Olgugi, et Ühendkuningriik on liitunud Euroopa Nõukogu Inimkaubanduse vastase Konventsiooniga, muutuvad selle sätted seaduseks alles siis, kui Ühendkuningriik lisab need siseriiklikesse seadustesse.⁹⁷ Euroopa Liidu Direktiiviga liitumine kõrvaldab selle probleemi, sest siis on nad kohustatud oma seadused muutama vastavalt Direktiivi sätetele, mis kattuvad suures osas Inimkaubanduse vastase Konventsiooniga. Üks probleemidest, mis ootab kõrvaldamist, on eluaseme võimaldamine inimkaubanduse ohvritele teatud perioodi jooksul, et ohvritel oleks võimalik alustada kohtumenetlusega näiteks süüteo toimepanijalt kompensatsiooni nõudmiseks oma kannatuste eest.

Jõuame sellega järgmise probleemini kompensatsiooni taotlemise juures, milleks on ohvrite võimalus jääda Ühendkuningriigi territooriumile. Isikud, keda tuvastatakse võimalike inimkaubanduse ohvritena, omavad õigust 45-päevasele järelemõtlemisajale, millal ametnikud veenduvad, kas tegemist on tõepoolest inimkaubanduse ohvriga.⁹⁸ Kui isik on tuvastatud kui ohver, siis on tal võimalik aidata ametivõime kriminaalmenetluses kurjategija süüdimõistmiseks, mille alusel on võimalik saada ajutine elamisluba (12 kuud).⁹⁹ Kui ohver ei soovi osaleda kriminaalmenetluses, siis on siseministeriumil võimalik ise otsustada ohvri olukorra põhjal, kas anda ajutine elamisluba või mitte.¹⁰⁰ Seega ohvritel ei ole sisuliselt võimalik Ühendkuningriiki jääda, et pelgalt taotleda kompensatsiooni temale kahju tekitanud isikult. Juhul kui isik peaks naasma oma päritoluriiki, siis on kompensatsiooni

96 AIRE Centre Briefing Paper on UK's Decision to Opt Out of the Draft EU Directive on Preventing and Combating Trafficking in Human Beings and Protecting Victims (COM (2010) 95), 24.01.2011, lk 4. Kättesaadav: <http://www.atlep.org.uk/policy-work-and-publications/publications-list/atlepaire-briefing/> (28.05.2015)

97 Ibid.

98 National Referral Mechanism. Kättesaadav: <http://www.nationalcrimeagency.gov.uk/about-us/what-we-do/specialist-capabilities/uk-human-trafficking-centre/national-referral-mechanism> (28.05.2015)

99 Ibid.

100 Ibid.

nõudmine tsiviilhagi või töövaidluste vahekohtu kaudu sisuliselt võimatu, sest see oleks ebapraktiline.¹⁰¹ Lisaks on ebarealistlik arvata, et ohver suudab 45 päeva jooksul otsustada, mida oma olukorraga edasi teha. Uuring näitab, et 207-st inimkaubanduse ohvril oli enamusel pärast ekspluateerimist vaimsed tervisehäired, millest taastumine võttis vähemalt 90 päeva (siis hakkasid sümptomid taanduma).

1.2. Norra

1.2.1. Taust ja õiguslikud alused

Norra on inimkaubanduse koha pealt enamasti sihtriik ning kõige sagedasem ärakasutamise vorm on sunniviisiline prostitutsioon.¹⁰² On olnud ka juhtumeid seoses sunniviisilise tööga ning mõnikord on Norrat vaadeldud ka kui transiitriiki, kuid need on pigem erandid.¹⁰³ Norras puudub riiklik süsteem inimkaubanduse ohvrite identifitseerimiseks ja registreerimiseks, mistõttu on raske välja tuua konkreetset ohvrite arvu.¹⁰⁴ Iga aasta alguses palub Inimkaubanduse Ohvrite Koordineeriv Üksus Politseis igal organisatsioonil, kes töötab inimkaubanduse ohvritega, teha aruanne ohvrite kohta ning selle põhjal väljastab Üksus statistika oma igaaastases raportis, kuid andmetes ei tehta vahet potentsiaalsetel ja tuvastatud ohvritel.¹⁰⁵ Näiteks 2012. aasta raportis oli 349 inimkaubanduse ohvrit (136 identifitseeriti sellel aastal), kes said ohvriabi ning 2013. aasta raportis oli välja toodud 300 toetust saanud inimkaubanduse ohvrit, kellest 124 identifitseeriti samal aastal.¹⁰⁶ Samas on alust arvata, et need numbrid on tegelikkuses suuremad.¹⁰⁷

102 Support Services for Victims of Human Trafficking in Romania and Norway, November 2014, lk 5. Kättesaadav: <http://prorefugi.org/wp-content/uploads/2014/11/Report.pdf> (28.05.2015)

103 Ibid.

104 Ibid., lk 15

105 Ibid.

106 Ibid., lk 16

107 Ibid., lk 15

Norra immigratsiooni seaduse § 38 sätestab, et võimalikel inimkaubanduse ohvritel on õigus n-ö järelemõtlemise perioodile (*reflection period*), mis kujutab endast ajutist elamisluba kuueks kuuks, et võimaldada ohvril oma elu mingil määral normaliseerida ning samuti aidata kurjategijate süüdimõistmisel.¹⁰⁸ Selline elamisluba antakse kõigile võimalikele inimkaubanduse ohvritele ning see ei eelda tõestamist, et oled tõepoolest olnud ohver, vaid piisab kahtlusest.¹⁰⁹ Seda elamisluba ei ole võimalik pikendada, kuid ohvritel on võimalik selle lõppedes taotleda 12-kuulist elamisluba, kuid ka see ei võimalda Norrasse püsivalt elama jääda. Selline elamisluba väljastatakse ainult juhul, kui smugeldaja vastu on esitatud kaebus, toimub vastav uurimine ja ohver on kriminaalmenetluses vajalik kahtlusaluse süüdimõistmiseks ning ohver on lõpetanud kõik kontaktid isikutega, kellel oli seos tema smugeldamisega.¹¹⁰ Samas on sellise elamisloa saamine väga raskestatud ning teised võimalikud variandid riigis püsimiseks (varjupaiga taotlemine või elamisloa taotlemine humanitaarsetel põhjustel) ei ole samuti väga efektiivsed, seega saadetakse palju ohvreid pärast 6-kuulist perioodi riigist välja.¹¹¹

Inimkaubanduse ohvritel on Norras võimalik kompensatsiooni saada kolmel erineval viisil:

1. tsiviilkohtumenetluse kaudu;
2. tsiviilhagi kaudu kriminaalasjas;
3. riigilt vägivallakuritegude ohvrite kompenseerimise seaduse kaudu.

Seega lisaks tavalisele tsiviilhagile võivad inimkaubanduse ohvrid kompensatsiooni saamiseks samuti teha kompensatsiooni nõude kriminaalasja raames inimkaubitsejate vastu.

108 Id., lk 22

109 Ibid.

110 Id., lk 23

111 Ibid.

1.2.1.1. Vägivallakuritegude ohvrite kompenseerimise seadus (Compensation for Victims of Violent Crimes Act No. 13/2001)

Inimkaubanduse ohvrid võivad kompensatsiooni saada riigilt vägivallakuritegude ohvrite kompenseerimise seaduse kaudu. Norra kuriteoga tekitatud kahju hüvitamise asutus (*norwegian criminal injuries compensation authority*) teeb otsuseid kompensatsiooni nõuete suhtes ning nende otsust on võimalik apelleerida.¹¹² Kompensatsiooni antakse kahte moodi. Esiteks võib Norra kuriteoga tekitatud kahju hüvitamise asutus määrata kompensatsiooni kohtuasja põhiselt smugeldajalt, kus smugeldaja mõistetakse süüdi ning hiljem sisse nõuda smugeldajalt selle kompensatsioonisumma. Teiseks võimalusena, kui kohtuasi puudub, võib Norra kuriteoga tekitatud kahju hüvitamise asutus kompensatsiooni määrata faktide läbivaatamise tulemusena.¹¹³

Norra kuriteoga tekitatud kahju hüvitamise asutus on märkinud, et politseil on kohustus teavitada ohvrit kuriteoga tekitatud kahju hüvitamise võimalusest.¹¹⁴ Praktikasse osad politseinikud aitavad ohvreid rohkem vajaliku teabe ning assisteerimisega, teised vähem.

Et kvalifitseeruda riigipoolse kompensatsiooni saajaks, peavad ohvritel olema teatud nõuded täidetud. Esiteks peavad ohvrid olema juhtumist teatanud politseile ning juhtum peab olema aset leidnud Norras.¹¹⁵ Oluline on välja tuua, et kompensatsiooni on võimalik määrata isegi siis, kui kriminaalasi lõpetatakse.¹¹⁶ Juhul kui ohver on inimkaubanduse ohver olnud nii Norras kui mõnes

112 Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Norway, GRETA (2013) 5, 7.05.2013, lk 45. Kättesaadav: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Reports/GRETA_2013_5_FGR_NOR_w ith_cmnts_en.pdf (28.05.2015)

113 Ibid.

114 17.09.2015 kohtumine Voldsoffererstatning'uga Tallinnas, MTÜ Eluliin'is.

115 Ibid.

116 Heri S., Compensation for Victims of Trafficking in Persons – UNODC Perspective and State Practice, UNODC, Bratislava 2010. Kättesaadav: http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Trafficking/Bratislava_UNODC_CompensationStatePractices22Nov2010.ppt (28.05.2015)

muus liikmesriigis, siis võidakse katta pool nõutud kahju hüvitamise suurusel.¹¹⁷

Nagu Ühendkuningriigi kompensatsiooni skeemi puhul, nii ka Norras eeldatakse, et eelkõige taotleb ohver kuriteoga tekitatud kahju kompenseerimist läbi tsiviilkohtumenetluse või tsiviilhagi kriminaalasjas teo toimepanijalt. Riigipoolne kompensatsioon on võimalik eriti juhtudel, kus tõendeid on vähe või inimkaubitseja on teadmata. Siiski peab olema selgelt tõendatud, et tegemist on ohvriga. Eelkõige peaks kompensatsiooni maksma süüdimõistetud, kuid kohus saab antud kohustuse panna ka Norra kuriteoga tekitatud kahju hüvitamise asutusele. Sel juhul nõuab antud asutus hiljem makstud kompensatsiooni summa süüdimõistetult ise välja.¹¹⁸

Suuresti tugineb kompensatsiooni maksmise üle otsustamisel Norra kuriteoga tekitatud kahju hüvitamise asutus politsei dokumentidele seotud kriminaalasjas. Ohver kvalifitseerub kompensatsioonile, kui tõendid näitavad, et ohver on selgelt inimkaubanduse ohver, mitte see ei ole pelgalt tõenäoline. Kui ohver taotleb moraalse kahju väljamõistmist psühholoogilise kahju tõttu, siis on oluline, et kahjustus peab olema stabiliseeritud (st isik peab saama ravi), kahjustuse tõsidus ning ajaline kulg (sh kuidas ravi mõjub) kindlaks tehtud, oma ala spetsialist on väljastanud dokumendi kahjustuse pikaajalisuse kohta (sh kui suur on kahju, mõju töövõimele, olukord enne ja pärast, ca 15 lk) ning muud kaasnevad sümptomid (nt unetus, närvilisus) välja toodud.¹¹⁹

Riigipoolne kompensatsioon katab majanduslikke kahjusid isiklike õiguste rikkumise tõttu, näiteks saamata jäänud sissetulek, vigastustega seotud kulud, reisikulud, ning riiete ja isikli-

117 17.09.2015 meeting with Voldsoffererstatning in Tallinn, MTÜ Eluliin.

118 Antud lõigu informatsioon tuleneb 17.09.2015 kohtumisest Voldsoffererstatning'uga Tallinnas, MTÜ Eluliin'is.

119 Antud lõigu informatsioon tuleneb 17.09.2015 kohtumisest Voldsoffererstatning'uga Tallinnas, MTÜ Eluliin'is.

kele asjadele tekitatud kahju intsidendi ajal. Antud loetelu ei ole lõplik ning sinna alla võivad kuuluda ka teised kulutused.¹²⁰ Lisaks võib ohver saada erilist kompensatsiooni pikaajaliste meditsiiniliste vigastuste ja teatud mitte-majanduslike kahjude katmiseks.¹²¹ Kompensatsiooni suuruseks on maksimaalselt 20 riikliku kindlustuse ühikut.¹²²

1.2.2. Praktika

Juhul, kui ohvrile määratakse kompensatsioon, on seda väga raske realiseerida, sest smugeldajate varasid ei võimaldata kasutada kompensatsiooni jaoks, seega on praktikas kompensatsiooni saamine kohtuasja käigus raskendatud.¹²³ Summad, mida kohus on ohvritele kompensatsioonina määranud, kõiguvad väga palju. 2011. aastal on Oslo Ringkonnakohtus kriminaalmenetluse raames määranud inimkaubanduse ohvrile kompensatsiooni väärtuses 128 000 NOK (14 696 EUR), millest 80 000 NOK moodustas mittevaraline kahju¹²⁴, samal ajal kui 2013. aastal määras Gulating Apellatsioonikohtus inimkaubanduse ohvrile kompensatsiooni 500 000 NOK (58 470 EUR), millest 200 000 NOK moodustas mittevaraline kahju¹²⁵, kuid enamasti määratakse ikkagi kriminaalmenetluse käigus ohvrile kompensatsioon. Seetõttu on riiklik kompensatsioon praktikas paremini toimiv, sest tihti määrab Norra kuriteoga tekitatud kahju hüvitamise asutus hüvitise karistuse alusel, maksab ohvrile kompensatsiooni ning hiljem nõuab antud

120 Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Norway, GRETA (2013) 5, 7.05.2013, lk 45. Kättesaadav: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Reports/GRETA_2013_5_FGR_NOR_with_cmnts_en.pdf (28.05.2015)

121 Ibid.

122 Ibid.

123 Ibid.

124 Oslo Ringkonnaohtu otsus 11-129361MED-OTIR/07, 23.11.2011. Kättesaadav: <http://www.unodc.org/cld/case-law-doc/traffickingpersonscrimetype/nor/2011/11-129361med-otir07.html?tmpl=old> (28.05.2015)

125 Gulating Apellatsioonikohtu otsus LG-2012-173499, 25.6.2013. Kättesaadav: http://www.unodc.org/cld/case-law-doc/traffickingpersonscrimetype/nor/2013/lg_2012-173499.html?tmpl=old (28.05.2015)

summa kuriteo toimepanijalt tagasi.¹²⁶

Igale potentsiaalsele inimkaubanduse ohvrile on ette nähtud kuni 3 tundi tasuta õigusabi, enne kui potentsiaalne ohver pöörub politseisse avalduse tegemiseks.¹²⁷ Riik on seisukohal, et on oluline, et (potentsiaalsetele) ohvritele räägitakse nende õigustest ning kohustustest.¹²⁸ Oluline on märkida, et teatud õigused jäävad ohvrile isegi ka siis kui ohver ei tee avaldust politseisse kriminaalmenetluse algatamiseks. Juhul kui kriminaalasi algatatakse, siis on ohver õigustatud kriminaalmenetluse jooksul saama riigi poolt tasutud juriidilisele nõustamist.¹²⁹ Kui inimkaubanduse ohver otsustab taotleda riigilt kompensatsiooni, siis on tagatud tasuta õigusabi samadel alustel ning tasemel mis ohvritele, kes on seotud teiste raskete kuritegudega.¹³⁰ Valitsusvälised organisatsioonid ning ühendused ei saa ametlikult inimkaubanduse ohvreid abistada kriminaalmenetluse käigus, kuid nad saavad seda teha tsiviilkohtumenetluses, mis on seotud kompensatsiooni nõudmisega.¹³¹

Norra kuriteoga tekitatud kahju hüvitamise asutuse poolt välja makstud moraalset kahju kompensatsioonide suurusjärkude näitamiseks on alljärgnevalt välja toodud mõned näited:

- 2,5 a. kestnud seksuaalse ekspluateerimise (prostitutsiooni) ohvrile mõisteti välja 200 000 Norra krooni;¹³²
- 7 kuud kestnud seksuaalse ekspluateerimise ja vägistamise ohvrile mõisteti välja 200 000 Norra krooni;¹³³
- 2 kuud kestnud seksuaalse ekspluateerimise ohvrile mõisteti

127 17.09.2015 kohtumine Voldsoffererstatning'uga Tallinnas, MTÜ Eluliin'is.

128 Ibid.

129 Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Norway, GRETA (2013) 5, 7.05.2013, lk 45. Kättesaadav: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Reports/GRETA_2013_5_FGR_NOR_w_ith_cmnts_en.pdf (28.05.2015)

130 Ibid.

131 Ibid., lk 54

132 Kohtuotsus LG-2012-173499, 25.06.2013. Kättesaadav:

<https://www.udiregelverk.no/en/documents/court-decisions/lg-2012-173499/>

133 Kohtuotsus LB-2010-136899, 25.06.2013. Kättesaadav:

<https://www.udiregelverk.no/en/documents/court-decisions/lg-2012-173499/>

välja 100 000 Norra krooni,¹³⁴

- 7 kuud kestnud seksuaalse eksploateerimise (sundprostitutsiooni) ja füüsilise väärkohtlemise ohvrile mõisteti välja 150 000 Norra krooni.¹³⁵ Antud ohvrit lisaks eeltoodule ähvardati;

- 3 kuud kestnud inimkaubitsemise ja sundprostitutsiooni ohvrile mõisteti välja 70 000 Norra krooni valuraha, kehalisi viigastusi antud ohvril ei olnud;¹³⁶

- juhtumi puhul, kus osa eksploateerimisest leidis aset Norrast väljaspool ja osa Norras mõisteti välja 200 000 Norra krooni moraalise kahju kompenseerimiseks, kuid kuna vaid osa sellest juhtumist leidis aset Norras siis maksis Norra kuriteoga tekitatud kahju hüvitamise asutus ohvrile 50 % ehk 100 000 Norra krooni.¹³⁷

Informatsioonibrošüür inimkaubanduse ohvritele seoses nende õigustega ei sätesta kompensatsiooni kui üht ohvri õigust.¹³⁸ Samas Norra kuriteoga tekitatud kahju hüvitamise asutus on välja andnud oma brošüüri aastal 2008, mis küll ei ole kättesaadav väga mitmes keeles, kuid see sisaldab informatsiooni kompensatsiooni taotlemise kohta ning võimud eeldavad, et tasuta tagatud õigusabi võimaldab ohvritel sellest informatsioonist aru saada.¹³⁹

134 Ibid.

135 Kohtuotsus Rt-2010-1537, 14.12.2010. Kättesaadav: <http://www.mrnorge.no/no/S0002L0002.php?id=42072>

136 Kohtuotsus ENV-2013-1997

137 Antud lõigu informatsioon tuleneb 17.09.2015 kohtumisest Voldsoffererstatning'uga Tallinnas, MTÜ Eluliin'is.

138 Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Norway, GRETA (2013) 5, 7.05.2013, lk 46. Kättesaadav: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Reports/GRETA_2013_5_FGR_NOR_with_cmnts_en.pdf

139 Ibid.

2. Eesti praktika moraalse kahju kindlaksmääramisel ja kompenseerimisel inimkaubandusohvritele

2.1. Taust ja õiguslikud alused

2014. aastal registreeriti Eestis 28 inimkaubandusega seotud kuriteojuhtumit, mis on 14 juhtumi võrra vähem kui 2013. aastal.¹⁴⁰ Registreeritud inimkaubanduskuritegude (KarS-i § 133) arv oli 2014. aastal 5 (2013. aastal 8), inimkaubanduse toetamisega mitte ühtegi kuritegu (2013. aastal 2), 8 kupeldamisega seotud kuritegu (2013.a. 13), prostitutsioonile kaasaaitamisega mitte ühtegi kuritegu (2013.a. 1), ja 15 inimkaubanduse kuritegusid alaealiste ära kasutamise eesmärgil oli (2013.a. 18). 2014. aastal registreeriti esimest korda inimkaubanduse kuritegu, mis oli seotud tööalase ekspluateerimisega.¹⁴¹ Seega on Eesti maailma mastaabis inimkaubanduse kuritegudega üsna vähe kokku puutunud.

Eestit on kategoriseeritud inimkaubanduse seisukohalt kui lähteriiki kui ka transiitriiki inimkaubanduseks naaberriikidesse.¹⁴²

Võlaõigusseaduse (VÕS) § 134 lg 2 sätestab, et isikult vabaduse võtmisest, isikule kehavigastuste tekitamisest, tema tervise kahjustamisest või muu isikuõiguse rikkumisest tekkinud kahju hüvitamise kohustuse olemasolu korral tuleb kahjustatud isikule mittevaralise kahju hüvitiseks maksta mõistlik rahasumma. VÕS § 134 lg 5 kohaselt arvestatakse mittevaralise kahju hüvitise määramisel rikkumise raskust ja ulatust ning kahju tekitaja käitumist ja suhtumist kahjustatud isikusse pärast rikkumist.

140 Kuritegevus Eestis 2014, Kriminaalpoliitika Uuringud, Tallinn 2015, lk 52. Kättesaadav: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumentid/kuritegevuse_at_2015_0.pdf (28.05.2015)

141 Id., lk 53

142 Eesti Inimkaubanduse Vastane Raport. Kättesaadav: <http://ec.europa.eu/anti-trafficking/content/nip/Estonia> (28.05.2015)

Eestis on võimalik inimkaubanduse ohvritel kompensatsiooni saada järgnevate moodustega:

- 1) riiklik kompensatsioon vägivallakuriteo ohvritele;
- 2) tsiviilhagi kriminaalmenetluses;
- 3) tsiviilkohtumenetlus.

2.1.1. Riiklik kompensatsiooni vägivallakuriteo ohvritele

Ohvriabi seadus (OAS) võimaldab ohvriabiteenuseid isikule, kelle suhtes on sotsiaalkindlustusametil tekkinud kahtlus, et tema suhtes on toime pandud inimkaubandus või sellega seotud kuritegu ning sotsiaalkindlustusamet on oma kahtluste kohaselt esitanud politseile või prokuratuurile vastava teate menetluse alustamiseks või on ohver (või tema lähedane) isiklikult esitanud uurimisasutusse või prokuratuuri vastava teate.¹⁴³

OAS näeb ette, et vägivallakuritegu on kuritegu, mille tagajärjel kannatanu sureb, saab raske tervisekahjustuse või vähemalt kuus kuud kestva tervisehäire.¹⁴⁴ Sellise kuriteo ohvril või tema ülalpeetavatel on õigus hüvitisele.¹⁴⁵ Hüvitist on võimalik saada nii Eesti kodanikul kui ka välismaalasel, kes on inimkaubanduse ohver või seksuaalselt väärkoheldud alaealine sõltumata sellest, kas tal on Eesti territooriumil viibimiseks olemas seaduslik alus.¹⁴⁶ Hüvitis võib olla varalise kahju eest – töövõimetusest tulenev kahju, ravikulud, surmast tulenev kahju, keha funktsioone abistavatele vahenditele tekitatud kahju või ohvri matusekulud).¹⁴⁷ Hüvitise suuruseks on 80% varalisest kahjust, kuid mitte rohkem kui 9590 eurot. Juhul kui süüteo puhul ei ole tegemist vägivallakuriteoga, on kannatanul ohvriabiteenuse raames võimalik saada hüvitist psühholoogilise abi kulu katmiseks.¹⁴⁸ Seega ohvriabi seadus ei näe konkreetset ette mittevaralise ega moraalse

143 OAS, RT I 15.03.2014 24, § 2

144 Id., §8 (1)

145 Id., § 7 (1)

146 Id., §9 (1), 9 (2)

147 Id., §10 (1)

148 Id., § 61 (1)

kahju hüvitamist. Samas sisaldab varalise kahju hüvitamine ka ravikulusid, mis võivad katta nii füüsilise tervisega seotud probleeme ja kahjustusi kui ka vaimse tervisega seotud kahjustusi (näiteks ärevushäired, akuutne depressioon, stressihäire) ning sõltuvusprobleeme.¹⁴⁹

Hüvitist ei maksta, kui ohver on oma käitumisega kuriteo toimepanemist või sellele järgnevat kahju ise soodustanud, ei ole kuriteost 15 päeva jooksul teatanud, kuigi oleks saanud seda teha, on varasemalt süüdi mõistetud vägivallakuriteo eest või hüvitise maksmine on teistel põhjustel ebaõiglane või väär.¹⁵⁰

Hüvitistaotlus tuleb esitada sotsiaalkindlustusametile kolme aasta jooksul kuriteo toimepanemisest või ohvri surmast.¹⁵¹ Samas on võimalik antud ajalimiidi pikendamine teatud asjaoludel. Juhul kui sotsiaalkindlustusamet keeldub hüvitist andmast, võib kannatanu otsuse edasi kaevata halduskohtusse. Hüvitise taotlemine sotsiaalkindlustusameti kaudu ei piira ohvri õigust nõuda kuriteoga tekitatud kahju hüvitamist üldiselt alustel. Seega on ohvril õigus esitada kahju hüvitamiseks hagi maakohtusse, kuid sellest peab sotsiaalkindlustusametile teatama.¹⁵²

2.1.2. Tsiiviilhagi kriminaalmenetluses ja tsiiviilkohtumenetlus

Juhul kui inimkaubanduses või sellega seotud kuritegudes kahtlustava isiku vastu alustatakse kriminaalmenetlus, siis on kannatanul õigus esitada uurimisasutuse või prokuratuuri kaudu tsiiviilhagi. Tsiiviilhagi võib esitada kriminaalmenetluse alustamisest kuni 10 päeva möödumisel kriminaaltoimikuga tutvumisest. Isegi kui kannatanu ei esita tsiiviilhagi, siis on kohtul õigus otsustada kannatanule varalise kahju hüvitamise üle.

Tsiiviilhagi võib sisaldada varalist ning mittevaralist kahju.

149 Jefrosinina M., Ohvriabi Seaduse Muutmise ja Sellega Seonduvalt Teiste Seaduste Muutmise Seaduse Eelnõu Seletuskiri, Sotsoalministeerium, lk 25

150 OAS, RT I 15.03.2014 24, §16 (1)

151 Id., §19 (1)

152 Id., § 30

Mittevaralise kahju all mõistetakse siin eelkõige isiku füüsilist ja hingelist valu ning kannatusi.¹⁵³ Juhul kui mittevaralise kahju all mõistetakse kehavigastusi või tervise kahjustamist, siis tuleb hüvitisena maksta mõistlik rahasumma võttes arvesse antud vigastusi.¹⁵⁴ Vabaduse võtmisest ja muudest isikuõiguste rikkumisest tulenev mittevaraline kahju hüvitatakse juhul, kui rikkumine on nii raske, et seda hüvitust õigustada.¹⁵⁵

Inimkaubanduse ohvril on õigus saada riigilt õigusabi olenevatest sellest, mis on tema kodakondsus või elukohariik.¹⁵⁶ Kui kannatanu ei esitanud tsiviilhagi kriminaalmenetluse käigus või kriminaalmenetlust ei ole alustatud, siis võib kannatanu hagi esitada ka tsiviilkohtumenetluse raames.

2.2. Praktika

Praktikas on tasuta õigusabi kättesaadavus inimkaubandusohvrile keeruline. Tasuta õigusabi pakuvad valitsusvälised organisatsioonid oma võimalusi arvestades ning lisaks on võimalik taotleda riigi õigusabi. Eestis saab õigusabi taotleda täites riigi õigusabi taotluse. Riigi õigusabi taotlus tuleb esitada eesti keeles, vaid juhul kui tegu on EL kodanikuga või isikuga, kelle elukoht on mõnes teises EL-i liikmesriigis, võib taotluse esitada ka inglise keeles.¹⁵⁷ Riigi õigusabi taotluse juurde tuleb veel lisada vastavalt eelnimetatud tingimustele kas eesti või inglise keeles täidetud majandusliku seisundi teatis. Seega on riigi õigusabi taotlemine eesti keelt mitte valdavale inimkaubandusohvrile selgelt võimatu kõrvalise abita, sest kõigele lisaks saadab kohus vigaselt vormistatud taotluse puhul taotlejale puuduste kõrvaldamise määruse. Puuduste kõrvaldamise määrusele vastamiseks on samuti vajalik kõrvaline abi. Ka eesti keelt valdavale inimkaubandusohvrile võib riigi õi-

153 Võlaõigusseadus (VÕS), RT I 11.04.2015 13, § 128 (5)

154 Id., § 130 (2)

155 Id., § 134 (2)

156 Jefrosinina M., Ohvriabi Seaduse Muutmise ja Sellega Seonduvalt Teiste Seaduste Muutmise Seaduse Eelnõu Seletuskiri, Sotsiaalministeerium, lk 10

157 Riigi õigusabi seadus § 12 lg 5; RT I 2004, 56, 403; RT I, 12.03.2015, 102

gusabi taotluse täitmine olla keeruline, lisaks ei pruugi isik riigi õigusabile kvalifitseeruda. Advokaadibüroo pidaja peab tagama, et riigi õigusabi vajajatele advokaadibüroo tööaja selgitaks riigi õigusabi saamise aluste ja korra kohta ilma selle eest tasu võtmata.¹⁵⁸ Lisaks on Kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) § 38 (4) kohaselt uurimisasutusel või prokuratuuril kohustus selgitada kannatanule tema õigusi, tsiviilhagi esitamise korda, tsiviilhagile esitatavaid põhilisi nõudeid, tsiviilhagi esitamise tähtaega ja selle möödalaskmise tagajärgi, samuti riigi õigusabi saamise tingimusi ja korda.

KrMS § 38 lg 3 kohaselt on kriminaalmenetluses riigilõivu- vaba vaid tsiviilhagi varalise kahju hüvitamise nõudes. RLS § 22 lg 1 p 11 kohaselt saab mittevaralise kahju hüvitamise hagi esitada ka kriminaalmenetluses riigilõivuvabalt, kuid seda vaid siis, kui hagi esitatakse kehavigastuse, muu terviserikke või toitja surmaga seotud mittevaralise kahju hüvitamiseks (vt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 12. mai 2009. a määrus kriminaalasjas nr 3-1-1-41-09, p-d 12 ja 13). Otsustamaks, kas kannatanul on õigus esitada tsiviilhagi mittevaralise kahju hüvitamise nõudes riigilõivuvabalt, tuleb hinnata tsiviilhagi nõuet ehk hagi eset, hagi aluseks olevaid faktilisi asjaolusid ehk alust ja tõendeid, mis kinnitavad hagi aluseks olevaid asjaolusid RLS § 22 lg 1 p-s 11 toodud eelduste valguses.¹⁵⁹ Seega ei ole riigilõivuvabastus RLS § 22 lg 1 p 11 toodud alustel põhimõtteliselt välistatud, kui tsiviilhagis taotletakse mittevaralise kahju hüvitamist süüteoga põhjustatud kehavigastuse või muu terviserikke eest, mida küll süüdistuse alusfaktides kirjas ei ole, kuid mida saab süüdistuses kirjeldatud teo ja hagi kirjeldatud tõendite põhjal eeldada.¹⁶⁰

Riigikohus on välja toonud, et valu ja kannatusi ei ole võimalik objektiivselt mõõta ega väljendada.¹⁶¹ Seetõttu ei saa mittev-

158 Riigi õigusabi seadus, § 5 (2); RT I 2004, 56, 403; RT I, 12.03.2015, 102

159 Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 26.02.2014 kohtuotsus kohtuasjas nr 3-1-1-123-13

160 Ibid.

161 Riigikohtu halduskolleegiumi 30.01.2012 kohtuotsus kohtuasjas nr 3-3-1-78-11

ralise kahju suurust tõendada. Riigikohus märkis, et üldjuhul on piisav tõendada asjaolusid, millega seadus seob mittevaralise kahju hüvitamise nõude tekkimise. Mittevaralise kahju tekkimist ja selle suurust hindab kohus diskretsiooni alusel (vrd Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13. jaanuari 2010. a otsus kohtuasjas nr 3-2-1-152-09, p 16, ja 9. aprilli 2008. a otsus kohtuasjas nr 3-2-1-19-08, p 13).

Mittevaralise kahju väljamõistmisel võetakse tõenditena arvesse nt psühhiaatrikliiniku tervisekaarte, tõendeid perearstikeskusest, tõendeid psühholoogidelt, mis kinnitavad, et inimkaubandusjuhtum on kahjustanud ohvri vaimset tervist. Hirmunenäod, pidev peavalu ja ärevustunne, hirm üksinda liikuda ja ka kodus olla, samuti keskendumisraskused, mis viitavad posttraumaatilisele stressihäirele, pikaajaline psühholoogiline nõustamine on asjaolud, mida kohus võtab hüvitise määramisel arvesse.¹⁶²

Praktika inimkaubanduse ohvritele kahju kompenseerimisest Eesti Vabariigis alles kujuneb ning riikliku kompenseerimise süsteemi pole veel välja töötatud. Üks esimesi moraalse kahju määramise juhtumeid inimkaubandusega seotud kriminaalmenetluse käigus on kriminaalasjas nr 1-10-4245, kus tsiviilhagi alusel määrati kannatanule materiaalne kahju (9630 krooni ~ 615 eurot) ning moraalne kahju (50 000 krooni ~ 3195 eurot).¹⁶³

Märkimisväärne kohtuotsus tehti 01.07.2014, kriminaalasjas nr 1-14-2416, millega rahuldas Tartu Maakohus ohvri tsiviilhagi 150 000 euro nõudes. Kohus hindas antud nõude põhjendatuks, õiglaseks hüvitiseks kannatanule kuritegeliku käitumisega põhjustatud kannatustega seonduva kahju korvamiseks materiaalses väljenduses, moraalses tähenduses on kahju korvamatut. Ohvri suhtes viidi läbi kohtupsühhiaatria- ja psühholoogiaekspertiis, mille aktid olid ka tõenditeks tsiviilhagis. Kohtuotsusega leiti, et kuritegude ohvriks muutmise tulemusena rikuti ohvri igapäevane

162 Harju Maakohu 07.12.2011 kohtuotsus kriminaalasjas 1-11-7087

163 Kriminaalasi nr 1-10-4245, otsus 06.05.2010

toimetulek ja heaolu, talle põhjustati füüsilisi ja psüühilisi tervisekahjustusi, füüsilist ja hingelist valu, kannatanu vajab tervisekahjustuste järgselt jätkuvalt perearsti ja psühhiaatrilist ravi, psühholoogi ja saatja-tugiisiku abi. Otsustamisel võeti ka arvesse ohvrile tekitatud terviseprobleeme, nende tõsidust ja eeldatavat kestust, ohvri vanust (ohver oli alaealine) ning juhtumi mõju edasisele elukvaliteedile.

Seoses kannatanu kahju hüvitamisega kriminaalkohtumenetluses näitab üldine kohtupraktika, et juhul, kui kannatanu puhul on tegemist piiratud teovõimega isikuga või kui tsiviilhagi on jäänud esitama, siis kannatanu õiguste kaitseks on kohus oma äranägemisel süüdlaselt välja mõistnud kahjuhüvitise.¹⁶⁴

164 Agarmaa M., Seletuskiri Inimkaubandusvastase Euroopa Nõukogu Konventsiooni Ratifitseerimise Seaduse Eelnõu Juurde, Justiitsministeerium, lk 22

3. Kokkuvõte ning soovitused

Kokkuvõtteks, nii Ühendkuningriigis kui Norras on tegelikult olemas adekvaatsed meetmed, mis võimaldavad tagada inimkaubanduse ohvritele kompensatsiooni nende kannatuste eest. Riiklikud skeemid on tõhusamad kui kohtumenetlus, sest nad on konkreetselt keskendunud antud probleemile ning seega ei haju tähelepanu menetluse erinevate osade vahel. Lisaks on riiklik skeem lihtsam ja odavam, sest ei eelda põhimõtteliselt juriidilist nõustamist ning arvukaid kulutusi.

Vastavalt Ühendkuningriigi ja Norra praktikale soovitaks Eestile järgmist:

- 1) muuta süsteem ohvripõhiseks, mis tagaks keskendumise ohvri kaitsmisele ja kompenseerimisele, mitte ainult kurjategija süüdimõistmisele;

- 2) tagada ohvritele informatsioon kompensatsiooni taotlemise võimaluste kohta esimesel võimalikul võimalusel;

- 3) koolitada prokuratuuri, uurimisasutusi ja kohust kompensatsiooni esitamise võimaluste kohta, et tagada igale ohvrile tema õiguste kaitse;

- 4) lisada ohvriabi seadusesse võimalus taotleda mittevaralise kahju hüvitamist vägivallakuriteo ohvritele;

- 5) Norra kogemuste põhjal tagada kurjategija konfiskeeritud varadest kannatanule kompensatsiooni tasumine;

- 6) KrMS § 41 (3) muutmine selliselt, et lisaks kohtule oleks ka prokuratuuril õigus omal algatusel otsustada kannatanule riigi õigusabi andmise riigi õigusabi seaduses ettenähtud alustel ja korras.